شهري

شهري

بهتر ماحول لاءِ

اپريل کان جون 1996ع

اندرين صفحن ۾

* گورک هل اسٽيشن
* ننڍين بجلي گهرن جي مقبوليت
* ماڻهو ۽ ٻيلو
* قومي يا ماحولياتي ڪوالٽي معيار
* آواز جي گدلاڻ

شهري بهتر ماحول لاءِ

جي ساليانې عام اجلاس 1996ع جي رپورٽ

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جو ساليانو عام اجلاس 1996ع 30 مارچ 1996 تي هوٽل ميريٽ ڪراچي ۾ منعقد ٿيو.

هي هڪ اهڙو موقعو هوندو آهي، جڏهن "شهري بهتر ماحول لاءِ" جا سمورا جنرل باڊيءَ جا ميمبر پاڻ ۾ ملندا آهن ۽ خيالن جي ڏي وٺ ڪندا آهن ۽ ماحول جي بهتريءَ لاءِ منصوبن ۽ حڪمت عمليءَ تي غور ڪندا آهن.

1995ع جي رپورٽ جيڪا سڄي سال جي سرگرمين تي مشتمل هئي، چيئرپرسن قاضي خالد عيسيٰ پڙهي ٻڌائي.

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جي ڪارڪنن کي ٻڌايو ويو ته تنظيم جي لاءِ فنڊ جرمنيءَ جي فريڊرڪ نومان فائونڊيشن مهيا ڪري رهي آهي.

اجلاس ۾ وڏي تعداد ۾ ميمبرن شرڪت ڪئي ۽ جيئن ته هن سال چوندون ٿيڻيون ڪونه هيون، ان ڪري مئنيجنگ ڪميٽي ساڳي رهي.

سب ڪميٽين جي انچارج ميمبرن واري واري سان پنهنجي پنهنجي سب ڪميٽين جون رپورٽون پڙهيون ۽ سرگرمين جي باري ۾ زباني وضاحتون پيش ڪيون.

1995ع هڪ تخليقي سال هيو، جنهن ۾ ايڪشن پلان ۽ حڪمت عملين تي عمل ڪيو ويو ۽ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي نيوز ليٽر، پمفليٽن ۽ بروشرز جي مدد سان شهرين ۾ بهتر ماحول جي لاءِ شعور پيدا ڪرڻ ۾ ڪاميابيون حاصل ڪيون ويون. تشهير جا ٻيا ذريعا هي هئا ته ماحول جي بهتري ۽ پنهنجن قانوني حقن جي لاءِ جدوجهد جي باري ۾ عوام ۾ عام سجاڳي ۽ سياسي شعور پيدا ڪرڻ لاءِ سيمينار ۽ ورڪشاپ منعقد ڪرايا ويا.

ساليانې رپورٽ تفصيل سان پڙهجڻ کان پوءِ ميمبرن پنهنجون تجويزون ۽ مشورا ڏنا ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" ڪيئن بهتر طريقي سان ڪم ڪري سگهي ٿي ۽ پنهنجن مقصدن ۾ ڪاميابي حاصل ڪري سگهي ٿي.

هن ڀيري ميمبرن کي دعوت ڏني وئي ته اهي "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي سرگرمين ۾ اڳ کان اڳرا ٿي حصو وٺن ۽ پنهنجي پسند جي سب ڪميٽين جي ميمبرن سان

ڇهين ساليانې عام اجلاس 1996ع جي ڪارروائي، جيڪو 30 مارچ 1996ع تي 3 بجي کان 6 بجي شام تائين ميريٽ هوٽل ڪراچي ۾ منعقد ٿيو.

ايجنڊا:

1- چوٿين ساليانې عام اجلاس جي ڪارروائيءَ جي توثيق جيڪو 18 فيبروري 1995ع تي منعقد ٿي هئي.

2- "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي 1995ع جي سرگرمين جي ساليا[illegible] رپورٽ جي منظوري.

3- جنوري کان 31 ڊسمبر 1995ع جي [illegible] گوشوارن جي منظوري.

4- 1996ع جي لاءِ آڊيٽرز جي تقرري ۽ معاوضي جو تعين.

5- 1996ع جي لاءِ ميمبر شپ جي تجديد.

6- ٻيا مسئلا، صدر جي اجازت سان.

اجلاس جي ڪارروائي چيئرمين جناب قاضي فائز عيسيٰ پڙهي ٻڌائي ۽ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي هلندڙ سرگرمين جو جائزو پيش ڪيو.

چيئرمين چيو ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ نفعو نه ڏيندڙ غيرسرڪاري تنظيم آهي، جيڪا شهرين جي ڀلائيءَ خاطر انهن ملي ڪم ڪار ڪن.

وڪيلن ۽ واپارين پيشڪش ڪئي ته اهي ليگل سب ڪميٽيءَ جي هر طرح جي امداد ڪندا.

ميمبرن کي اپيل ڪئي وئي ته اهي "شهري بهتري ماحول لاءِ" جي خاطر فنڊز گڏ ڪرڻ ۾ مدد ڪن.

ميٽنگ جي پڄاڻي هر سال جيان ووٽ آف ٿينڪس تي ٿي ۽ آخر ۾ شريڪ ٿيندڙن کي ريفريشمينٽ ڪرائي وئي.

کاٻي کان صالح سليم ميمڻ، نويد حسين، ايم عرفان ، قاضي فائز عيسيٰ انجنيئر ايس ايم آر زيد الواسطي ۽ حسن جعفري

شهري

G-206 بلاڪ 2 پي اي سي ايڇ ايس
ڪراچي- 75400 پاڪستان
ٽيليفون ۽ فيڪس 92-21-4530646

ايڊيٽرز: حميرا رحمان- بدر ابڙو
ٽيليفون نمبر 492-3917 فيڪس 494-8118

مئنيجنگ ڪميٽي

چيئرپرسن: قاضي فائز عيسيٰ
وائيس چيئرمين: حسن جعفري
جنرل سيڪريٽري: اميرعلي پٽني
خزانچي: خطيب احمد
ميمبر
دانش آذر زوبي - فرحان انور
وڪٽوريا ڊي سوزا - حسن مرچنٽ
نويد حسين- عمران شيخ
حميرا رحمان

شهري جو عملو

ايڊمنسٽريٽر: مسز منصور
سيڪريٽري: مسز ناهيد قادر

شهري ذيلي ڪميٽيون

1- ڪلان	خطيب احمد، نويد حسين
2- ورثي جو تحفظ	دانش آذر زوبي، حميرا رحمان
3- ميڊيا ۽ رابطا	حميرا رحمان، حسن جعفري فرحان انور
4- قانون	قاضي فائز عيسيٰ امير علي پٽني روفينا ڊي سوزا، وڪي ڊي سوزا
5- پارڪ ۽ تفريح (ترقي)	خطيب احمد.
6- ماليا تي حصول	عمران شيخ

ذيلي ڪميٽين جي ميمبرشپ شهري سي بي اي جي سڀني ميمبرن لاءِ کليل آهي. هن شماري ۾ ڇپيل ڪوبه مضمون "شهري" جي حوالي سان ڪٿي به ٻيهر ڇاپڻ جي اجازت ڪندا سون. ايڊيٽر/ ايڊيٽوريل بورڊ جي عملي جو شهري نيوز ليٽر ۾ شايع ٿيندڙ مواد سان متفق هجڻ ضروري ناهي.

قلمي تعاون جي اجازت ڪئي ويندي

دلچسپي رکندڙ قلم ڪار رهنمائيءَ جي لاءِ شهري جي آفيس سان رابطو ڪن. شهري خبرنامي جي پڙهندڙن جو حلقو فيشن، وڪيلن ۽ وڏي اسٽي وارين گروهن، شاگردن، پيشيور ماڻهن، ماحوليات جي ماهرن، پاليسي جوڙيندڙن، غيرسرڪاري تنظيمن ۽ ٻين تنظيمن تي مشتمل آهي.

لي آئوٽ ۽ ترتيب: نياز حسين گڪول
پرنٽنگ: آزاد ڪميونيڪيشنز

شهري سي بي اي غير ملڪي ۽ مقامي ڪمپنين کي اپيل ٿي ڪري ته اهي اشتهارن/ عطين جي ذريعي اسان جي نيوزليٽر جي اشاعت ۾ مدد ڪن.

مالي تعاون- فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

ميمبر
ICUN دي ورلڊ ڪنزرويشن يونين

ماحوليات متعلق شعور پيدا ڪرڻ ۾ رڌل آهي. جناب فائز چيو ته "شهري" چاهي ٿي ته سمورا شهري ان جي سرگرمين ۾ حصو وٺن ۽ پنهجيون تجويزون ڏين. مئنيجنگ ڪاميٽي هر ٻن سالن کان پوءِ جنرل باڊيءَ جي ميمبرن مان چونڊي ويندي آهي. چونڊون اينڊز سال ٿينديون، ان ڪري جيڪي ماڻهو اليڪشن ۾ حصو وٺڻ چاهين ٿا، اهي ان سلسلي ۾ ڪڏهن به گهربل مدد جي لاءِ آفيس ٽائيم تي رابطو ڪري سگهن ٿا. هن ان ڳالهه جي به توثيق ڪئي ته هو اينڊز سال ۾ چيئرپرسن جي مقابلي ۾ حصو نه وٺندو.

فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

مسٽر فائز عيسيٰ وضاحت ڪئي ته بنيادي طور تي "شهري" کي فنڊ "ايف اين ايف" جرمني ڏيندي ٿي، جنهن جي ڪابه ايجنڊا نه آهي، جنهن جي اسان کي تشهير ڪرڻي هجي. هو اسان کي "ڊڪٽيٽ" به نٿا ڪن ته اسان کي هي ڪرڻو آهي يا هو اسان جون سرگرميون حڪومت جي حق ۾ آهن يا ان جي خلاف. اسان وقت بوقت عطيا حاصل ڪندا رهندا آهيون، خود اسان جا ميمبر چندي جي صورت ۾ عطيو ڏيندا آهن.

شروعات ۾ هيءَ هڪ اهڙي تنظيم هئي، جيڪا سرڪاري ايجنسين جي خلاف محاذ اٽڪايل هئي پر هاڻي اسان محسوس ڪيو آهي ته شهري ايجنسين کي هي احساس پيدا ٿي ويو آهي ته اسان جي ڪابه ڳجهي ايجنڊا نه آهي. هاڻي هو اسان جي ڳالهه ٻڌڻ لاءِ تيار آهن ۽ شهرين جي مسئلن جي حل جي باري ۾ اسان کي تجويزون پيش ڪرڻ جي دعوت ڏين ٿا. چيئرمين زور ڏيندي چيو ته جيڪڏهن اسان ٿورڙو به فرق پيدا ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي وياسين ته سمجهو اسان پنهنجو فرض پورو ڪيو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن ائين به ٿيندو آهي ته ڪو شخص مئنيجنگ ڪميٽيءَ تي نه چونڊجي سگهندو آهي پر هو سمجهندو آهي ته هو اسان جي ڪا مدد ڪري سگهي ٿو ته اسان ان شخص کي "ڪو آپٽ" ڪري وٺندا آهيون. اسان فرحان انور، حسن مرچنٽ، عمران شيخ ۽ مسز وڪي ڊسوزا کي ان طرح "ڪوآپٽ" ڪيو. اسان مئنيجنگ ڪميٽيءَ کي مختلف شعبن ۾ ميمبرن جي "لياقت" ۽ "مهارت" جي مطابق مختلف سب ڪميٽين ۾ ورهايو. اسان جون هيٺيون سب ڪميٽيون آهن:

فن تعمير ۽ ثقافتي ورثي جي سب ڪميٽي

سربراهه: مسٽر دانش آذر زوبي

مسٽر دانش هاڻي تازو ئي هڪ بروشر تيار ڪيو آهي جيڪو فنِ تعمير جي حوالي سان ڪراچيءَ جي خوبصورت عمارتن جي باري ۾ آهي. جن مان ڪجهه عمارتون اسان جي اکين اڳيان ڊاهيون وڃن ٿيون. ان سلسلي ۾ ڊهاءُ وڃڻ لاءِ وڏي پيماني تي ڪارروائيءَ ۾ شريڪ ٿيڻ جي ضرورت آهي.

ميڊيا اينڊ آئوٽ ريچ سب ڪميٽي

سربراهه: مسز حميرا رحمان ۽ حسن جعفري

هن سب ڪميٽيءَ جو بنيادي ڪم اردو انگريزي ۽ سنڌيءَ ۾ نيوز ليٽرز جي ڇپائي آهي. هي نيوز ليٽر بنيادي طور تي ماحولياتي معاملن تي توجهه ڇڪرائڻ لاءِ آهي. هر ميمبر کي هن ٽه ماهي نيوز ليٽر جي ڪاپي موڪلي ويندي آهي. جيڪڏهن ڪنهن کي نيوز ليٽر ملڻ ۾ ڪا ڏکيائي آهي ته اهو اسان جي آفيس تي رابطو ڪري، اسان کي اطلاع ڏئي.

باقي صفحي 16 تي

شهري سي بي اي پاران "غير قانوني تعميرات جو سرطان" سيمينار ۾ مسز مهتاب اڪبر راشدي ڪمشنر ڪراچي ضياءُ الاسلام ۽ ٻيا

گورک هل اسٽيشن

سنڌ جو خوبصورت تفريحي ماڳ

عزيز ڪاچيلو

انڊس هاءِ وي کان گورک تائين لنڪ روڊ جي تعمير جو منصوبو اڃا تائين رولڙي ۾ آهي.

گورک ڪيرٿر جبل جي هڪ چوٽيءَ جو نالو آهي، جڏهن اسان ڪيرٿر پهاڙي سلسلي جي نقشي تي نظر وجهون ٿا ته لاڙڪاڻي ۽ دادو ضلعن ۾ ڪيترين ئي جابلو چوٽين نظر اچڻ ٿيون، انهن مان ٽي ڪافي بلند آهن. ”ڪتي جي قبر“ تقريباً ست هزار فٽ بلند آهي. گورک سامونڊي سطح کان 5966 فٽ بلند آهي. جڏهن ته ڏاڙهيارو جي چوٽي 6900 فٽ بلند آهي.

ضلع دادو ۾ گورک جي جابلو چوٽيءَ تي هل اسٽيشن قائم ڪرڻ جو خيال ڪو نئون نه آهي. برطانوي حڪمران سرچارلس نيپئر سڀ کان پهريائين سنڌ ۾ دادو ضلعي ۾ ڪيرٿر يا لڪي جي پهاڙي سلسلي ۾ صوبي جو گرمين دوران صدر مقام قائم ڪرڻ جي ضرورت کي شدت سان محسوس ڪيو هو.

انگريزن هل اسٽيشن قائم ڪرڻ خاطر ڪيرٿر ۽ لڪي جي جبلن جي سروي به ڪئي هئي. سروي کان پوءِ انجنيئر گورک جي چوٽي تي به ويا ۽ انهن جي چوڻ موجب اها جڳهه ڪوئيٽا کان به زياده ٿڌي هئي. انهن ڪوشش ڪي انوقت نقصان پهتو جڏهن سنڌ کي بمبئي پريزيڊنسي ۾ ضم ڪري، ان جو حصو بڻايو ويو.

1931ع ۾ جڏهن دادوءَ کي ضلع بڻايو ويو ته ان وقت جي انتظاميا تجويز پيش ڪئي ته گورک کي ترقي وٺرائي اتي ضلع جو گرمين دوران صدر مقام ٺاهيو وڃي. دادوءَ جي آخري انگريز ڊپٽي ڪمشنر به گورک جي چوٽيءَ جو سير ڪيو هو. گورک دادو شهر کان گهٽ پري نه آهي پر صرف 70 ڪلو ميٽرن جي مفاصلي تي آهي، جيڪڏهن موسم صاف هجي ته اسين مورو ۽ دادوءَ کان گورک ڏسي سگهون ٿا. بلوچستان ۾ زيارت هل اسٽيشن سنڌ جي لاءِ سڀ کان ويجهي صحت افزا جڳهه آهي ۽ سنڌ جي ماڻهن کي پنجاب، سرحد ۽ زيارت جي ڏورانهين جڳهن تي وڃڻو پوي ٿو. گرمين جي موڪلن ۾ چند ڏينهن آرام، تفريح ۽ زندگيءَ جي روزاني ڪارڪرت کان پاسيرو ٿي ڪجهه ڏينهن گذارڻ لاءِ ڪنهن جي دل نه گهرندي هوندي پر انهن هنڌن تي پهچڻ لاءِ سفر جو خرچ ئي تمام گهڻو آهي.

گورک گرمين ۾ ٿڌو رهندو آهي. ڏينهن جو ايتري ٿڌ هوندي آهي جيتري هڪ عام ڪمري ۾ هڪ ڪلاڪ تائين ايئرڪنڊيشنڊ هلائڻ سان هوندي آهي. آگسٽ مهيني ۾ توهان هتي رات جو ڪمبل وجهڻ کان سواءِ ٻاهر سمهي نه ٿا سگهو. گورک هڪ هوادار جڳهه آهي. هي ڪيرٿر پهاڙي سلسلي جي هڪ خوشگوار آبهوا رکندڙ پليٽو آهي. ماڻهو چون ٿا ته گورک ۾ ايتري ئي ٿڌ هوندي آهي جيتري ايبٽ آباد (سرحد) ۾ هوندي آهي.

هن خشڪ پهاڙي ماڳ تي هنڌ هنڌ پيش، جهنگلي زيتون ۽ ٻيا ٻوٽا آهن، جيڪي ڪوئيٽا جهڙو منظر پيش ڪن ٿا پر پهاڙ جي چوٽيءَ تي هجڻ سبب گورک واديءَ ڪوئيٽا کان وڌيڪ ٿڌو رهي ٿو. جڏهن ته سياري ۾ ته هتي ڏڪائيندڙ ٿڌ هوندي آهي.

گورک جي وادي ۽ آس پاس ۾ ڪيترائي ننڍا ننڍا پاڻيءَ جا چشما آهن جن مان گهڻا ٽن کان چئن هزارن فٽن جي اوچائي تان فٽن ٿا. هڪ اهڙو ئي چشمو شهڪ لوني ڀوري وٽ 3500 فٽن جي اوچائي تي آهي ۽ اپريل 1986ع ۾ ان مان نڪرندڙ پاڻيءَ جي ماپ 0.25 ڪيوسڪ رڪارڊ ڪئي وئي هئي. هڪ ٻيو چشمو تقريباً اڍائي ميلن جي پنڌ تي آهي جتان مستقبل ۾ سنڌ جي چوٽيءَ تي شهر لاءِ پاڻي پمپ وسيلي پهچائي سگهجي ٿو.

ذوالفقار علي ڀٽي جي حڪومت وارن ڏينهن ۾ به گورک ويلي کي سنڌ جو گرمين دوران هيڊ ڪوارٽر بنائڻ جي تجويز پيش ڪئي وئي هئي.

مقامي ماڻهو تمام گهٽيون ڪهاڻيون ٻڌائين ٿا ته گورا (برطانوي لوڪ) هن پهاڙ سان ڪيڏي دلچسپي رکندا هئا جو انهن پهاڙي جي دامن ۾ هڪ بنگلو تعمير ڪيو هو جيڪو اڄ به موجود آهن. هو ٻڌائين ٿا ته هڪ انگريز آفيسر شديد بيمار هو ان کي هڪ مقامي حڪيم مشورو ڏنو ته هو ڪيرٿر جابلو سلسلي جي ڪنهن ٿڌي جڳهه تي هليو وڃي. هو اتي وڃي ترسيو ۽ حيرت انگيز طور تي تيزيءَ سان صحتياب ٿي ويو.

گورک جي چوٽيءَ تي پهچڻ لاءِ مختلف رستا آهن، جن مان ٽي اهم آهن. پهريون رستو انڊس هاءِ وي کان ڪڪڙ وٺان شروع ٿي گاج بنگلي کان ٿيندو گورک تائين وڃي ٿو. ان رستي جي ڊيگهه تقريباً 56 ميل آهي. ٻيو رستو دادو کان 18 ڪلو ميٽرن جي مفاصلي تي انڊس هاءِ وي سان ملي ٿو. هي ڏکيو رستو آهي ۽ ڪيترن ئي ڪچن ۽ ننڍن گهٽن مان گذري ٿو. ٽيون رستو به انڊس هاءِ وي کان ئي نڪري ٿو پر جوهي کان حفاظتي بند ۽ نئن گاج ٽپي جني تائين پهچي ٿو. جنيءَ کان رستي ۾ غازي شاهه جي مزار ۽ ٻين قديم يادگارن سان گڏوگڏ سفر ڪندي، ٽنڊو رحيم خان پهچجي ٿو.

ٽنڊو رحيم خان پهاڙي سلسلو شروع ٿيڻ کان پهريائين آخري وڏو ڳوٺ آهي. هي رستو پهرين ٻنهي رستن کان مختلف آهي. هي 52 ڪلو ميٽر ڏکيو جابلو رستو آهي. هن روٽ تي نئين انگتي پڻ پار ڪرڻي پوي ٿي، جنهن ۾ چشمن جو پاڻي مستقل وهندو پيو رهي. ٽنڊو رحيم خان کان ڏهن ڪلو ميٽرن جي پنڌ تي 3000 فٽ بلند گرو پهاڙ آهي. نئين ٺاهيل رستي ۾ ڪيترائي لَڪ آهن، جن رستي هن پهاڙ کي ڪاٽين جي ذريعي چڙهڻو پوي ٿو. گورک پهچڻ کان اڳ ۾ هڪ ٻيو پهاڙ لنگهڻو پوي ٿو جنهن کي ”ڪارو جبل“ جي نالي سڏيو وڃي ٿو. جابلو رستو ٺاهڻ لاءِ دادوءَ جي اڳوڻي ڊپٽي ڪمشنر گل محمد عمراڻيءَ ۽ پاڪستان آرميءَ جي برگيڊيئر يعقوب ڊوگر مقامي قبائلي سردارن سان ملي چڱو خاصو ڪم ڪيو ۽ رستي کي جيپن هلائڻ جي لائق بڻايو.

هن رپورٽر به ٻين صحافين سان گڏ ان رستي تي 3000 فٽ جي اوچائيءَ تائين گرو جبل جو سفر ڪيو آهي، اسان جي ٽيم انور پيرزادو، نصير اعجاز، بدرابڙو، جاويد سومرو فوٽو گرافر شبير سومرو ۽ ٻن مقامي سونهن (Guides) غلام محمد

جمالي ۽ عظيم جمالي تہ مشتمل هئي.

اسان سفر جي شروعات رات جي وقت دادوءَ کان ڪئي ۽ منڇر ريسٽ هائوس (شاھ حسن) ۾ رات گذاري، ٻئي ڏينهن تي صبح جو گورک ڏانهن سفر شروع ڪيو.

هن صوبي جي ماڻهن ۾ خاص طور تي سياحت جي واڌاري ۾ دلچسپي رکندڙ ماڻهن جي ذهن ۾ سڀ کان وڏو سوال هي هو تہ اهي ڪهڙا سبب هئا جن جي ڪري هھڙي دلڪش ۽ نفع بخش منصوبي تي عمل ڪرائڻ ۾ دير ٿي؟

حڪومت گورک هل اسٽيشن جي ترقيءَ جي لاءِ 191 ملين رپيا 1954ع ۾ رکيا هئا پر پوءِ اها رقم فلڊ رليف آپريشن جي لاءِ ڏني وئي. 1961ع ۾ پراونشل ڊيولپمينٽ ايڊوائزري ڪائونسل جي ميمبر جام علي خان ٻيھر گورک هل اسٽيشن کي ترقي ڏيڻ جي تجويز کي اڳتي وڌايو. هن زور ڏنو تہ ڪير ٿر جابلو سلسلي ۾ هل اسٽيشن قائم ڪرڻ سان نہ صرف سياحت جي شعبي جي ترقيءَ جا امڪان وڌندا پر ان ڏورانهين ڪڇي علائقي ۾ ٻين سماجي اقتصادي شعبن ۾ پڻ تعمير ۽ ترقيءَ جون نيون راهون کلنديون.

اڳوڻن وزير اعظمن جناب ذوالفقار علي ڀٽي ۽ محمد خان جوڻيجي بہ ان هل اسٽيشن جي منصوبي ۾ گھڻي دلچسپي ورتي هئي. ذوالفقار علي ڀٽي جي ڏينهن ۾ هي منصوبو نوڪر شاهي جي هٿن ۾ رلندو رهيو. مرحوم محمد خان جوڻيجي تجويز ڪيل هل اسٽيشن جي علائقي جو فضائي دورو ڪيو ۽ دادوءَ ۾ هڪ بريفنگ ۾ پڻ شرڪت ڪئي، پر پوءِ بہ محترمہ بي نظير ڀٽو ٻئين وزير اعظم آهي جيڪا گورک جي چوٽيءَ کان ٿورڙو هيٺ "ممٿا" تائين وئي. هن گورک هل اسٽيشن جي منصوبي جي تياري لاءِ چار ڪروڙ روپين جي منظوريءَ جو اعلان پڻ ڪيو.

سرڪاري رڪارڊ ٻڌائي ٿو تہ جوڻيجو حڪومت بہ ان مقصد لاءِ 1985ع ۾ 70 لک رپين جي رقم رکي هئي. پر انڊس هاءِ وي کان گورک تائين لنڪ روڊ جي تعمير جو منصوبو اڃا تائين مڪمل ٿيڻ جي انتظار ۾ آهي. واضح رهي تہ سنڌ حڪومت جي هڪ اعليٰ آفيسر هڪ بريفنگ دوران تبصرو ڪندي هي بہ چيو هو تہ گورک ۾ هل اسٽيشن ٺاهڻ کان بهتر ٿيندو تہ دادوءَ جي هر گهر ۾ هڪ ايئرڪنڊيشنڊ ڏنو وڃي. ان سان گورک هل اسٽيشن جي منصوبي جي باري ۾ نوڪر شاهي جي دلچسپيءَ جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.

گورک هل اسٽيشن جي خواب کي ٺوس بنيادن تي حقيقت جو روپ ڏيارڻ لاءِ ضروري آهي تہ بنيادي سهوليتن مثلن: رستي، واٽر سپلاءِ، بجلي، ٽيليفون وغيره جي تڪميل لاءِ هڪ لازمي "ڊيڊ لائين" مقرر ڪئي وڃي.

چمڙي جي ڪارخانن تي

ماحولياتي گدلاڻ ڦهلائڻ جو الزام بي بنياد آهي

پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن جي ماحولياتي ڪميٽيءَ جي سربراھ گلزار فيروز سان ريحانہ افتخار جي ملاقات

"گند ڪچري کي خوبصورتي ۽ سونهن ۾ بدلايو:" هي نعرو پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن جو آهي. جڏهن تہ چمڙي جي صنعت تي ماحولياتي گدلاڻ ۾ واڌاري جو الزام لڳايو وڃي ٿو. چمڙي کي رنگ ڏيڻ وارن ڪارخانن مان نڪرندڙ گندي پاڻيءَ سخت ماحولياتي مسئلا پيدا ڪيا آهن. پنجاب جي علائقي قصور ۾ انهن ڪارخانن جي ڪري پيدا ٿيندڙ مسئلن جو پڙاڏو عالمي ميڊيا جي ذريعن ۾ پڻ هٿن ۾ اچي ٿو. ان پس منظر ۾ پي ٽي اي جو هي نعرو گهڻو دلچسپ نظر اچي ٿو.

هن وقت پوري پاڪستان ۾ تقريباً 300 ٽينريز آهن جن مان تقريباً 2 پاڱي 3 ڪراچيءَ جي صنعتي علائقي ڪورنگيءَ ۾ آهن. گلزار فيروز پي ٽي اي جي ماحولياتي ڪميٽيءَ جو سربراھ آهي ۽ هڪ پرجوش صنعتڪار جي طور تي ماحولياتي گدلاڻ جي خاتمي ۽ ٽينريز جي اندر گدلاڻ کان پاڪ ۽ صاف ۽ صحتمند ماحول تخليق ڪرڻ ۾ چڱو خاصو سرگرم آهي. هو ماحول جي قومي بچاءَ واري ڪائونسل جو ميمبر پڻ آهي. هن سان اسان جي ملاقات ڪورنگي ۾ سنڌس ڪارخاني ۾ ٿي.

گلزار فيروز ان الزام کي يڪسر رد ڪيو تہ ٽينريز ماحولياتي گدلاڻ جو سڀ کان وڏو ذريعو آهن. هن جو چوڻ هيو تہ ماحولياتي گدلاڻ جو سبب بڻجڻ جون ذميوار 18 وڏيون صنعتون آهن ۽ ٽينريز جو نمبر ٻارهون آهي. اسان اهڙا ڪيميڪل استعمال نہ ٿا ڪريون، جيڪي شديد قسم جا ماحولياتي مسئلا پيدا ڪن. هي الزام صرف اسان کي بدنام ڪرڻ لاءِ آهي. جڏهن تہ اسان اهڙن ماڻهن مان آهيون، جن ماحولياتي بچاءَ جي لاءِ سڀ کان پهريائين ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. تقريباً اڍائي سال اڳ ۾ حڪومت قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار مرتب ڪيا هيا. جيڪي پهرين جولاءِ 1996ع کان لاڳو ٿيڻا هئا پر اسان ان سلسلي ۾ پهريائين پنهنجي دوستن ۾ ماحولياتي گدلاڻ جي سلسلي ۾ شعور پيدا ڪرڻ شروع ڪيو هو ۽ مسلسل سيمينار ۽ ورڪشاپ ڪرايا ۽ هي فيصلو ڪيو ويو تہ "ڪمبائينڊ ايفلوئنٽ ٽريٽمنٽ پلانٽ لڳايو وڃي.

ڇا ڪورنگيءَ ۾ موجود سڀئي ٽينريز توهان جي ايسوسيئيشن جون ميمبر آهن؟ ان سوال جي جواب ۾ فيروز صاحب چيو تہ "هن وقت تہ صرف 170 ميمبر آهن ۽ گهڻو تعداد ڪورنگيءَ ۾ موجود ڪارخانن جو آهي. ان ڪري فيصلو ڪيو ويو تہ ڪمبائينڊ ايفلوئنٽ پلانٽ بہ هتي لڳايو وڃي. ان مان فائدي حاصل ڪرڻ جي سهوليت بہ انهن ڪارخانن کي هوندي جيڪي اسان جا ميمبر آهن ۽ انهن جو تعداد چڱو خاصو آهي.

اسين چاهيون ٿا تہ ٽينريز جي اندر نہ صرف ٽريٽمينٽ پلانٽ هجن پر اهڙا ڪيميڪل استعمال ڪيا وڃن جن جو مقدار گهٽ کان گهٽ استعمال ٿئي ٿو. هاڻي اهڙا ڪيميڪل اچي چڪا آهن جيڪي مؤثر آهن ۽ جن جو مقدار بہ گهٽ استعمال ٿئي ٿو ۽ جيڪي گهٽ کان گهٽ گدلاڻ جو سبب بڻجن ٿا. (اختصار سان)

هڪ بهتر ماحول جي تخليق لاءِ

"شهري" ۾ شامل ٿيو

جيڪڏهن توهان "شهري" ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ٿا تہ مهرباني ڪري هي ڪوپن ڀري هيٺين ائڊريس تي موڪليو.

شهري- "سٽيزن بهتر ماحول لاءِ"

G- 206 بلاڪ 2 پي اي سي ايچ سوسائٽي ڪراچي 75400

ٽيليفون ۽ فيڪس: 4530640

نالو .... ٽيليفون گهر ....

ايڊريس ....

....

ڏنڊو .... ٽيليفون آفيس ....

اختر ڊبليو انجيلي- ايم ڊي

ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال

هيءَ اسپتال هڪ يادگار آهي جيڪا محبت، انسان دوستي ۽ انسانيت جي خدمت جي لاءِ تعمير ڪئي وئي آهي.

گهڻن ماڻهن جي لاءِ ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال اڃا بہ "سيون ڊي اسپتال" آهي. هي اداري لاءِ ڪو خراب نالو بہ نہ آهي، جيڪو 18 آڪٽوبر 1951ع کان مسلسل هفتي جي ستن ڏينهن ۽ سال جي 52 هفتن دوران قوم جي خدمت ۾ رڌل آهي.

گهڻا ماڻهو ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال ۾ ان ڳجهي خانداني رشتي جي ڪري ايندا آهن، جيڪو انهن اسپتال سان قائم ڪيو آهي. هاڻي نئي تازو مسز افشان عزيز جنهن کي 13 نومبر 1995ع ۾ پٽ ڄائو هو، نرسنگ اسٽاف کي ٻڌايو تہ 20 کان ڪجھ وڌيڪ سال اڳ هوءَ خود بہ ان ئي اسپتال ۾ پيدا ٿي هئي.

ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال سيون ڊي ايڊونٽسٽ چرچ جو منصوبو آهي (ان ڪري سيون ڊي اسپتال نالو پيو) جيڪو چرچ طرفان صحت جتي سارسنڀال جي ادارن جي بين الاقوامي زنجير Chain جي ڪڙي آهي.

پوري دنيا ۾ اهڙن ئي 560 ٻين ادارن وانگر ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال (ڪي اي ايڇ) بہ عهد ڪري چڪيو آهي تہ رنگ، نسل، سياسي، جاگرافيائي ۽ مذهبي وابستگين جي قطع نظر هوءَ وڌ کان وڌ ماڻهن کي صحت جون سهوليتون پهچائڻ لاءِ جاکوڙيندي رهندي. اسپتال جي "بل بورڊ" تي جيڪو اتر- اوڀر واري ڀت تي نمايان طور لڳايو ويو آهي، ان ۾ دعوا ڪيل آهي تہ "اسان سنڀال ڪندا آهيون."

44 سال اڳ افتتاح کان وٺي هاڻي تائين اسپتال پنهنجي ان موٽو (اصول) تي عمل ڪرڻ ۾ هر طرح جي ڪوشش ڪئي آهي. "ڪي اي ايڇ هڪ يادگار آهي جنهن کي محبت، لگن، انسان دوستي ۽ انساني خدمت جي لاءِ تعمير ڪيو ويو آهي." ايم اي جناح روڊ تي هيءَ عمارت ان يقين جو مظهر آهي تہ هر انسان جي زندگي قيمتي آهي، اها اهله آهي ۽ بهتر صحت جي سهوليتن جي حاصلات هر انسان جو بنيادي حق آهي.

هن وقت 138 بسترن تي مشتمل اسپتال جنرل سرجري (روايتي ۽ ليپرو اسڪوپڪ ٻئي) جنرل ميڊيسن، دل جي بيمارين، ٻارن جي صحت، اکين جي بيمارين، گيسٽرو انٽرولوجي، چمڙي جي بيمارين، اي اين ٽي ۽ هڏي جي بيمارين جي شعبن ۾ نمايان خدمتون سرانجام ڏيئي رهي آهي. اسپتال ايمرجنسي ميڊيڪل ڪيئر، مرض جي شناخت، (ميڊيڪل ليبارٽري ريڊيالوجي) الٽرا سائونڊ، گائنا ڪولوجي ۽ فزيو ٿراپي جي شعبن ۾ بہ خدمت بجا آڻي رهي آهي.

نہ صرف صحت جي مناسب سار سنڀال جي معقول سهوليتن جي فراهمي پر سارسنڀال جي لاءِ معقول پيشہ ور عملي جي تربيت جي لاءِ پڻ ڪي اي ايڇ 1956ع کان پنهنجي اسڪول آف نرسنگ جي شروعات ڪئي جيڪو هاڻي 451 نرسن کي تربيت ڏيئي چڪو آهي، جيڪي هاڻي نہ صرف پاڪستان جي مختلف حصن ۾ خدمتون سرانجام ڏيئي رهيون آهن پر انسانيت جي خدمت جي انهيءَ جذبي کي ڪئي ٻين ملڪن ۾ پڻ وٺي ويون آهن.

"آءٌ سيون ڊي اسپتال ۾ انهيءَ ڪري ايندو آهيان جو هن اسپتال ۾ بهترين نرسنگ ڪيئر ٿيندي آهي." اها ڳالھ مسٽر مجيد اڪرم ڪئي، جيڪو ذيابيطس جو مريض آهي ۽ ڪي اي ايڇ جي فزيشنس وٽ علاج هيٺ آهي. اهڙن ئي جذبن جو اظهار ٻين بہ ڪيترن ئي مريضن ڪيو.

ڪي اي ايڇ اسڪول آف نرسنگ پنهنجي باني جي توقعات تي پورو لٿو آهي. روشنيءَ جي ڪرڻ وانگر ڪي اي ايڇ جي ڪيئر فلاسافي هن اسپتال جي عمارت کان ٻاهر بہ ڦهلجي رهي آهي.

"سنڌ نرسنگ ايجوڪيشن بورڊ جي هاڻوڪن امتحانن ۾ ڪي اي ايڇ اسڪول آف نرسنگ جي شاگردياڻين سئو سيڪڙو ڪاميابي حاصل ڪئي ۽ گهڻين شاگردياڻين فرسٽ ڊويزن حاصل ڪئي." هيءَ ڳالھ ڪي اي ايڇ اسڪول آف نرسنگ جي پرنسپل مسز ريٽاميڪ ڪر ٻڌائي.

ان ۾ حيرت جي اهڙي ڪا بہ ڳالھ ڪانهي تہ اهڙي شاندار ڪارڪردگي ۽ اداري جي ڪيئر فلاسافي جي ڪري ميڊيڪل جي خدمتن لاءِ ضرورتمند ماڻهو پنهنجي لاءِ "سيون ڊي اسپتال" جي ئي چونڊ ڪن ٿا.

پهرين اپريل 1991ع کان اسپتال جي انساني خدمت جي مقصدن کي اڳتي وڌائڻ لاءِ اسپتال ۾ پبلڪ هيلٿ جي شعبي جو اضافو ڪيو ويو آهي. ان سان گڏ ئي ايڊونٽسٽ ڊيولپمينٽ اينڊ رليف ايجنسي (ADRA) جو قيام بہ عمل ۾ آندو ويو. پنهنجي ان لاڳاپيل اداري سان گڏ پبلڪ هيلٿ جو شعبو شهر ۽ پسگردائيءَ جي سڀ کان وڌيڪ ضرورتمند بستين تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ڪي اي ايڇ (ADRA) جون ٽيمون بيمارين کان بچاءَ جا ٽڪا لڳائڻ جي مهمن، پاڻي مهيا ڪرڻ ۽ صفائيءَ جي منصوبن، غذائيت جي تعليم، صحت جي لاءِ خطرن متعلق شعور پيدا ڪرڻ وارين مهمن ۾ ڀرپور مدد ڪن ٿيون ۽ ان ۾ شريڪ ٿين ٿيون. هي ٽيمون شهر ۾ رهندڙن ۽ ڏورانهن علائقن جي ماڻهن لاءِ بنيادي سطح تي صحت جي تعليم جي لاءِ سيمينار منعقد ڪن ٿيون.

هيءَ اسپتال جيئن اها اڄ آهي هڪ جوائنٽ ڪميونٽي منصوبو هو. گهڻن خيرات ڏيندڙ ماڻهن ۽ گروپن ان جي تعمير ۾ حصو ورتو هو. پنهنجي "سنڀال ڪرڻ" جي دعوا جي پاسو ڪندي ۽ زماني جي لاهن چاڙهن کي سهي بہ پنهنجو وجود برقرار رکڻ جي ڪري اسان هيءَ توقع ڪري سگهون ٿا تہ قوم ان جذبي جو مظاهرو ڪندي، جنهن جو اظهار ان پاڪستان ٺهڻ جي شروع وارن چند سالن ۾ ڪيو هو. ايڊمنسٽريٽر مسٽر ڊان شاز شيڊر جو چوڻ آهي تہ هر مريض جيڪو ڪي اي ايڇ ۾ اچي ٿو، وي آءِ پي هوندو آهي ۽ اهڙي ئي سلوڪ جو مستحق هوندو آهي. هي جذبو اسپتال جي سمورن شعبن ۾ روان دوان آهي. مثال طور: ليبارٽري، بلڊ بئنڪ ۽ ٽرانس فيوزن سروس کي ئي وٺو. سپر وائيزر مسٽر آندرياس عنايت چوي ٿو تہ اسان پنهنجي مريضن جي لاءِ واپاري بنيادن تي وڪڻڻ وارن جو رت قبول ڪندا آهيون ۽ نہ ڪندا سين. اسان صرف بهترين ڪوالٽي جو خون چاهيون ٿا. جيئن تہ ڪڏهن ڪڏهن ڪمرشل ڊونرز منشيات جا عادي هوندا آهن ۽ انهن جي ميڊيڪل هسٽري معلوم نہ هوندي آهي، ان ڪري اسين پنهنجن مريضن لاءِ انهن جي رت جي استعمال جو خطرو کڻي نہ ٿا سگهون. ان ڪري مريضن جي گهروارن ۽ رشتيدارن جي حوصلہ افزائي ڪئي ويندي آهي ۽ انهن کي چيو ويندو آهي تہ اهي پنهنجي رت جو عطيو ڏيئي هن "سنڀال ڪندڙ اداري" جو حصو ٿي وڃن.

ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي (ڪي ايم سي) سان اجلاس

1990-96ع

گذريل سالن دوران "شهري بهتر ماحول لاءِ" ناجائز اڏاوتن جي خاتمي جي سلسلي ۾ چڱيون خاصيون ڪاميابيون حاصل ڪيون آهن. غير قانوني عمارتون سيل ڪيون يا ڊاٺيون ويون آهن. شهرين طرفان صحيحن وٺڻ جون مهمون هلايون ويون آهن، هاءِ ڪورٽ ۾ آئيني درخواستون داخل ڪيون ويون آهن ۽ اهڙي طرح بلڊنگ مافيا ۾ هڪ ننڍڙو "ڀينٽ" پيو آهي.

ضرورت ان ڳالھ جي آهي تہ هاڻي ڪجھ شهرين جي انهن ڪوششن کي وڌيڪ مضبوط ۽ مستحڪم ڪيو وڃي. اخبارن ۽ پرچار جي ذريعن معرفت مهم هلائي، عوامي شعور ۾ اضافو ڪيو وڃي ۽ عوام جي ان مهم ۾ شرڪت جي حوصلي افزائي ڪئي وڃي. ان سلسلي ۾ ايم اين جي جي مسٽر جاويد جبار سان رابطو ڪيو ويو آهي تہ هو پبلسٽي جي سلسي ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي مدد ڪري، چو تہ هي عام مفادن ۽ ماحول تحفظ جو معاملو آهي.

اسان جي انهن ڪوششن کي ان وقت وڌيڪ هٿي ملي جڏهن ايڊمنسٽريٽر ڪي ايم سي جي ٽيڪنيڪل ايڊوائيزر پروفيسر نعمان احمد وڪيلن جي هڪ ڪميٽي ٺاهي، جيڪا بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس سان لاڳاپيل معاملن جي سلسلي ۾ اي ايل اي ويز جي مدد ڪندي.

هيءَ ڪميٽي قاضي فائز عيسيٰ، نعيم الرحمان، مخدوم علي خان تي مشتمل آهي ۽ ان کي بلڊنگ ڪوڊ جو جائزو وٺڻ ۽ ان ۾ موجود خامين ۽ تضادن جي نشاندهي ڪرڻ جي ذميواري سونپي وئي آهي. جولاءِ 1995ع ۾ پروفيسر نعمان تجويز پيش ڪئي تہ "شهري بهتر ماحول لاءِ" ۽ ڪراچي بلڊنگ اٿارٽي جو اجلاس هر هفتي ۾ هڪ دفعو اڱاري يا ڇنڇر جي ڏينهن ٿئي، جنهن جي پابندي ڪئي وڃي ٿي ۽ هر ڇنڇر تي صبح جو ساڍي نوين بجي هيءَ ميٽنگ باقاعدگيءَ سان ٿي رهي آهي.

هي گڏجاڻيون ان خيال کان ڪيون وينديون آهن تہ ان ڳالھ کي يقيني بڻايو وڃي تہ ڪنٽرولر آف بلڊنگ، ڊپٽي ڪنٽرولر، اسسٽنٽ ڪنٽرولرز ۽ اي ايل اي ايز غير قانوني بغير اجازت اڏاوتن جي روڪ واسطي فوري طور ڪارروائي ڪري سگهن، جنهن ۾ هيٺيان قدم بہ شامل آهن.

* اي ڊي ايم (ايسٽ) وٽ فوجداري مقدمو داخل ڪرڻ.
* هيٺين عدالتن طرفان صورتحال جيئن جو تيئن برقرار رکڻ جا حڪم ختم ڪرائڻ.
* اسسٽنس کي حڪمن جي خلاف ورزي ڪرڻ تي توهين عدالت جي درخواست داخل ڪرڻ.
* بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي جي مئجسٽريٽن ذريعي دڪانن/ فليٽن/ عمارتن کي سيل ڪرائڻ.
* بلڊرز طرفان صورتحال جيئن جو تيئن برقرار رکڻ جي امڪانن جي خلاف ورزي تي بلڊرز جي نالي ۽ ايڊريس سان گڏ فوري طور تي سولجر بازار ۽ نيو ٽائون ٿاڻن ۽ ايس ڊي ايم جمشيد ڪوارٽرز کي رپورٽ ڪرڻ.
* غير قانوني اڏاوتن جو مؤثر انهدام.
* ڪمشنر ڪراچيءَ کي درخواست ڏيڻ تہ انهن زمين ۽ انهن تي تعمير ٿيل بنياد (اسٽرڪچر) جي ليز رد ڪئي وڃي.
* ايف آءِ اي ۽ ٻين لاڳاپيل محڪمن کي درخواست ڪرڻ تہ مجرم بلڊرز/ مالڪن کي غير قانوني گهر ۽ فليٽ وڪرو ڪرڻ ۽ ڌوڪو ڏيڻ جي الزام ۾ گرفتار ڪيو وڃي.
* انگريزي، اردو، گجراتي اخبارن ۾ اشتهار.

گذريل ڪجھ مهينن دوران ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي جي آفيسرن سان رابطن جي دوران "شهري بهتر ماحول لاءِ" محسوس ڪيو آهي تہ ليگل ڊپارٽمينٽ جي نااهلي ۽ بدانتظامي ٺي ان نورا ڪشتي کي فروغ ڏيڻ جو سڀ کان وڏو سبب آهي، جنهن ڪري ئي ڪراچي شهر ۾ غير قانوني گهڻ ماڙ عمارتون وجود ۾ آيون آهن ۽ شهر جي ماحول ۾ بگاڙ آيو آهي.

"شهري" جي طرفان ڪي اي ايس سي، واٽر اينڊ سيوريج بورڊ، سوئي سدرن گئس ڪمپني جي لاڳاپيل انتظاميائن کي هدايو ويو آهي تہ انهن طرفان بلڊرز جي مجرمانا سرگرمين جي حوصلہ افزائي ۽ توثيق ٿي رهي آهي، جو تہ انهن غير قانوني عمارتن ۾ شهري سهوليتون مهيا ٿي رهيون آهن، جيڪي زير تعمير آهن، تنهن ڪري هي تجويز ڪيو ويو تہ اهڙا ڪنيڪشن فوري طور تي روڪيا وڃن.

ڪنٽرولر آف بلڊنگس ان تي لاڳاپيل ڪمپنين کي حڪم ڪيو تہ اهي ڪارڊن ايسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۽ سولجر بازار ۾ اهڙين غير قانوني عمارتن کي سپلاءِ فوري طور تي بند ڪن. هي خط ڪارروائيءَ جي لاءِ 29 سيپٽمبر 1995ع تي موڪليو

جولاءِ 1995ع کان هاڻي تائين "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي ڪوششن جا نتيجا

(1) ڪارڊن ايسٽ ۾ گهٽيون غير قانوني اڏاوتي سرگرميون بند ٿي ويون آهن.

(2) ڪمشنر ڪراچي جناب ضياءَ الاسلام، ڪنٽرولر بلڊنگ اٿارٽي ڪراچي ۽ ضلعي انتظاميا کي مجبور ڪيو تہ اهي انهن عمارتن کي سيل ڪن يا جزوي طوري تي ڊاهي ڇڏين.

(3) غير قانوني اڏاوتن جي باري ۾ ڊان، دي نيوز ۽ جنگ ۾ وارننگ نوٽيس ڇپرايا ويا.

(4) ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي (ڪي ايم سي) هڪ نوٽيس ڇپرايو، جنهن جي ذريعي خريدارن کي ڪارڊن ايسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۽ سولجر بازار جي غير قانوني عمارتن ۾ فليٽ ۽ دڪان وغيره خريد ڪرڻ يا ان سلسلي ۾ معاهدي ڪرڻ کان پري رهڻ جي تلقين ڪئي وئي.

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جي وڪيلن ڪاربن ايسٽ ۾ غير قانوني طور تي گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن خلاف هاءِ ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪيو آهي. جنهن تي عدالت حالتن کي جيئن جو تيئن رکڻ جا حڪم جاري ڪيا آهن، جنهن ڪري تعميراتي سرگرميون رڪجي ويون آهن.

انهن مقدمن جو هڪ نمايان پهلو هي آهي تہ ڪاربن ايسٽ جي علائقي ۾ فليٽن ۽ گهرن جون قيمتون گهٽجي ويون ۽ بلڊرن کي نقصان ٿيو آهي جو تہ ماڻهو بڪنگ ڪرائڻ نہ ٿا اچن. ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي ۽ ليگل ڪميٽي جي طرفان علائقي

۽ ليگل ڪميٽي جي طرفان علائقي ۾ غير قانوني اڏاوتن جي سروي جو ڪم مسلسل جاري آهي.

نومبر 1995ع کان هاڻي تائين اهڙين عمارتن جو جزوي يا مڪمل طور ڊاهڻ جو ڪم هلي رهيو آهي، جنهن جي پرچار تصويرن سميت ڊان، دي نيوز، جنگ ۽ گجراتي اخبارن ۾ ڪئي وئي.

هي بہ تجويز ڪيو ويو تہ ڪارڊن ايسٽ جي علائقي ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي هڪ آفيس قائم ڪئي وڃي. ان سلسلي ۾ ڪارڊن ايسٽ جي شهرين 120000 رپين جا عطيا بہ جمع ڪيا. جنهن مان ماحول جي بهتري جي سلسلي ۾ شهرين جي شعور ۽ دلچسپي جو اندازو ٿئي ٿو.

21نومبر 1995ع ۾ ٿيل اجلاس ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" ڪارڊن ايسٽ جي علائقي ۾ وڌيڪ غير قانوني اڏاوتي سرگرمين کي روڪرائڻ لاءِ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي کي مبارڪ باد ڏني. ڪي بي سي اي (ڪي ايم سي) جي ڍانچي ۾ مڪمل تبديلي آڻڻ لاءِ غير معمولي ڪوششن جي ضرورت پوندي ۽ اهو ان صورت ۾ ممڪن آهي جڏهن علائقي جا رهواسي پوري طرح با خبر هجن ۽ "شهري" سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي ڪم ڪن.

پي اي سي ايڇ ايس جي رهواسين کي بہ انهن مسئلن جو احساس ٿي رهيو آهي، جيڪي رهائشي علائقن ۾ غير قانوني اڏاوتن جي ڪري پيدا ٿي رهيا آهن. صحيحن واري مهم شروع هجڻ جي ڪري ماڻهن ۾ شعور پيدا ٿي رهيو آهي تہ اهي بہ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي تعاون سان عدالتن ۾ وڃي ان صورتحال جو مقابلو ڪن.

گهڻ ماڙ عمارتن جي خلاف مهم جاري آهي

"شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ ماحولياتي اين جي او آهي جيڪا 1988ع کان مختلف سب ڪميٽين جي ذريعي پارڪس، راند جي ميدانن، تاريخي عمارتن جي بحالي، آلودگي جي ڪنٽرول ۽ سماجي مسئلن جي باري ۾ قانوني مشينري جي ذريعي ڪم ڪري رهي آهي. هيءَ هڪ اهڙي تنظيم آهي، جيڪا فڪر رکندڙ شهرين جي گروپ تي مشتمل آهي، جيڪي انهن سب ڪميٽين جو انتظام سنڀالين ٿا ۽ رضاڪارانا طور تي شهرين جي لاءِ بهتر ماحول جي فراهمي لاءِ ڪم ڪن ٿا. شهري سي بي اي جي جنرل سيڪريٽري امبر علي ڀائي سان "بيلي ڊان" جي نمائندي جي ڳالهہ ٻولهہ.

سوال: توهان جي تنظيم تعميراتي قانونن جي خلاف ورزين جو مسئلو وڏي پئماني تي اٿاريو آهي. هيءَ مهم شروع ڪهڙي طرح سان ٿي؟

جواب: غير منظم آباديءَ جي واڌ جيڪا گهڻ ماڙ عمارتن جي شڪل ۾ هر هنڌ اچي ٿي، جنهن جي نہ تہ بنيادي سهوليتن جو خيال رکي سگهجي ٿو ۽ نہ تعميراتي قانونن جي پابندي ڪئي وڃي ٿي. اهو سڀ کان وڏو مسئلو آهي جيڪو "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي طرفان ان خرابيءَ جي پاڙ پٽڻ جي قدمن شروع ڪرڻ جو باعث بڻيو آهي.

"شهري" علائقي جي رهواسين بلڪ سڄي ڪميونٽي ۾ شعور پيدا ڪري، ان جو تعاون حاصل ڪري ٿي تہ جيئن لاڳاپيل ادارن ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي وغيره ۾ عوام سان ڏي وٺ، احتساب تحت، شناخت ۽ قانونن مطابق ٿئي.

سوال: ۽ خلاف ورزيون؟

جواب: رهائشي پلاٽن کي قانوني طريقن ڏسڻ کان سواءِ غلط طور تي تجارتي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو پيو وڃي. ڪراچيءَ ۾ شهر اندر گهرن ۽ بنگلن کي اوچين عمارتن ۾ تبديل ڪيو پيو وڃي. خاص طور تي ڪارڊن ايسٽ، ويسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۾. جڏهن تہ ٻين جڳهن تي لازمي طور تي جڏي ويندڙ خالي جڳهن تي بہ ناجائز قبضو ڪيو پيو وڃي.

سوال: هي مسئلو ڪيترو وڏو آهي ۽ ان جا نتيجا ڪهڙا نڪرندا؟

جواب: هي هڪ وڏو مسئلو بڻجندو پيو وڃي، جو تہ بلڊرز مافيا، ٽائون پلانرز جي تعاون سان ان معاملي کي لڪائڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي.

"شهري" جو نقطہ نظر هي آهي تہ ڪراچيءَ جي رهائشي ضرورتن کان انڪار ڪري نہ ٿو سگهجي پر هڪ صحتمند، محفوظ ۽ صاف سٿري رهائشي ماحول کي برقرار رکڻ جي لاءِ تعميراتي قاعدن ۽ ضابطن ۽ هاءِ رائز زوننگ جي اهميت کي بہ نظر انداز ڪري نہ ٿو سگهجي.

سوال: تعميراتي قانونن لاءِ ذميوار حڪومتي ادارا؟

جواب: ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي، ڪي بي سي اي جي ذريعي سول انتظاميا، ڪوآپريٽو سوسائٽيون ۽ ڪنٽونمينٽ.

سوال: غير قانوني اڏاوتن جي سرطان (Cancer) جي روڪڻ ۾ عدليہ جو ڪردار؟

جواب: "شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ ماحولياتي اين جي او آهي. ان هيٺين ۽ اعليٰ عدالتن ۾ ڪيس داخل ڪري رهائشي علائقن ۾ ناجائز ۽ غير قانوني اڏاوتن کي روڪرائڻ جي ذميواري قبول ڪئي آهي ۽ اها تعميراتي قانونن جي خلاف ورزين کي روڪڻ ۽ قانون جي نفاذ جي لاءِ قانوني امداد جي گهرجائو آهي. "شهري بهتر ماحول لاءِ" سنڌ هاءِ ڪورٽ ۾ ڪميونٽي جي تعاون سان مقدما داخل ڪري چڏيا آهن.

سوال: موجوده قاعدا ۽ ضابطا اطمينان بخش آهن يا انهن ۾ ترميم جي ضرورت آهي؟

جواب: اطمينان بخش آهن پر انهن تي پوري طرح عمل نہ ٿو ٿئي. سڄي سسٽم جي اوور هالنگ ۽ ان ۾ شهرين جي شراڪت جي ضرورت آهي. عمارتن، سڙڪن، سيوريج، بجلي وغيره جي سلسلي ۾ خلاف ورزين تي ڪارروائي سڄي شهري شعور ۽ احتساب جي احساس سان هئڻ گهرجي.

سوال: "شهري" جي شرڪت سان ڪو فرق پيو آهي؟

جواب: سڀ کان وڏو هي فرق پيو آهي تہ "شهري بهتر ماحول لاءِ" لاڳاپيل عملدارن کي هي احساس ڏياريو آهي تہ هاڻي انهن کي شهرين جي مفادن کي قاعدن، قانونن جي خلاف نظر انداز ڪرڻ جي اجازت نہ ملندي ۽ هاڻي انهن کي عدالتن ۾ جواب ڏيڻو پوندو "شهري" عوام ۽ لاڳاپيل عملدارن ۾ هي شعور پيدا ڪيو آهي.

اسان کي يقين آهي تہ بهتر سوچ رکندڙ ٿورڙا فرد بہ آخرڪار پنهنجي مقصدن ۾ ڪامياب ٿيندا ۽ هڪ بهتر ماحول لاءِ تبديلي آڻيندا.

ننڍن پن بجلي گهرن جي نئين سر مقبوليت

انٽر پريس سروس جي جوڙت پرير مطابق مستقبل ۾ نيپال کان پيرو تائين جي پهاڙي علائقن ۾ پاڻيءَ مان توانائي حاصل ڪرڻ لاءِ ننڍي پيماني تي اسڪيمون عام هونديون.

گذريل ڏهن سالن يا اجا به وڌيڪ عرصي کان سائنسدان ٻهراڙين جي رهاڪن سان ملي ان جي ٽيڪنڪ ذريعي ننڍي پيماني تي بجلي پيدا ڪرڻ وارن منصوبن تي ڪم ڪري رهيا آهن ته جيئن هماليه کان وٺي اينڊس تائين پراڻهن هنڌن تي رهندڙن کي سستي بجلي ملي سگهي. اڄ نيپال جي ٻه ڪروڙ عوام جو 5 سيڪڙو کان وڌيڪ حصو هزار کان وڌيڪ ننڍن پن بجلي گهرن مان فائدو حاصل ڪري رهيو آهي. 1994-95ع دوران برطانيه ۾ قائم گروپ انٽر ميڊيڪل ٽيڪنالاجي ڊيولپمينٽ گروپ (IT) جي مدد سان ڇهه اهڙا ۽ هڪ سئو ان کان ننڍا ٽربائن مشين لڳايا ويا آهن.

اقوام متحده جي نگراني ۾ منعقد ٽينڊز اجلاس ۾ جن سماجي ڪارڪنن، امداد ڏيڻ وارن ۽ عوام جي سطح تي ڪم ڪرڻ وارن گروپن شرڪت ڪئي هئي اهڙي طرح جي نون ٽيڪنيڪي تجربن کي وڌيڪ وسعت ڏيڻ چاهين ٿا. برسلز ۾ ”زراعتي ترقي لاءِ بين الاقوامي فنڊ“ گذريل مهيني ناليج نيٽ ورڪ قائم ڪرڻ جي منظوري ڏني، جتي دلچسپي رکڻ وارن ادارن کي ڪامياب منصوبن جو تجزيو ڪري، ان مان حاصل ٿيل ڄاڻ کي گڏ ڪري اجازت ڏني ويئي ته ان کي قابل عمل طريقي سان پکيڙيو وڃي. ايفاد جي صدر فاغوري السلطان اجلاس کي ٻڌايو ته هاڻي تائين سمورين ڪوششون تخليقي هيون پر منتشر رهيون، ان ڪري ضروري ٿي پيو آهي ته انهن کي مربوط ڪري، اهڙي لهر ۾ تبديل ڪيو وڃي، جيڪا ماڻهن کي نااميديءَ مان ٻاهر ڪڍي. آءِ ٽي جي باربرا برائيٽ جو چوڻ آهي ”اسان پنهنجي تجربي جي بنياد تي چئون ٿا ته ٽيڪنڪ برآمد ڪرڻ جو هرگز هي مطلب نه آهي ته سياڻي جمع بندي مان هڪ حصو ڪڍي اڌ دنيا کي روانو ڪيو وڃي. ان ۾ حقيقي حصيداريءَ جو عنصر هوندو آهي، جنهن جو مطلب آهي ٽيڪنالاجي جي پوئتان سوچ ويچار ۾ هٿ ونڊائڻ ۽ ان ڳالهه کي يقيني بڻائڻ ته اختراع ڪرڻ ۽ مطابقت پيدا ڪرڻ جو عمل مقامي حالتن جي لاءِ موزون هجي.

آءِ ٽي جي هڪ پن بجليءَ جي ٽيم کٽمنڊو ۾ مقيم آهي جيڪا مقامي صنعت جي لاءِ فني علمن کي وڌائي ۽ منتقل ڪري رهي آهي. ٽربائن ٺاهڻ وارن صنعتڪارن کي مدد ڏئي ٿي ۽ ترقياتي تنظيمن کي مختلف اسڪيمن لاءِ مالي امداد ڏيڻ ۽ انتظام ڪرڻ ۾ مشورا ڏيئي ٿي. پن چڪيءَ جي نيپالي ماهرن اڪل مان نڪرمي هي پيشو پنهنجي پيءُ کان سکيو ۽ هو پوئين ويهن سالن کان نيپال جي نئين پن بجلي گهرن جي صنعت ۾ نمايان ڪردار ادا ڪري رهيو آهي. هماليا جي تيز وهندڙ ندين مان بجلي پيدا ڪرڻ تي توجه ڏيڻ کان اڳ هن 1960ع ۾ هڪ نئين پن چڪي ايجاد ڪئي جنهن زراعت ۾ ڪم ايندڙ اوزارن جي طاقت گهٽي وڌائي ڇڏي. خاموش طبع ۽ شرميلي اڪل مان نڪرمي ست سال ٻهريائين پنهنجي ڪاميابين تي روليڪس ايوارڊ پڻ ايوارڊ پڻ کٽيو. هن کٽمنڊو ۾ آءِ پي ايس کي ٻڌايو: ”هيءَ سڌي سنئين ڳالهه آهي ته نيپال جهڙي ملڪ جي لاءِ ننڍو سامان بهتر ۽ خوبصورت آهي.“

هڪ ڪرب آمريڪي ڊالرن جي ماليت جي ارون ڊيم جهڙن منصوبن سان، جن کي ورلڊ بئنڪ رد ڪري ڇڏيو آهي، نيپال جي بجليءَ جي ضرورت هڪدم وڌي ويندي ۽ برسلز ۾ ماهرن اتفاق ڪيو آهي ته وڌيڪ بجلي پيدا ڪرڻ جي لاءِ ننڍا پن بجلي گهر سڀ کان وڌيڪ سستا ۽ ماحول لاءِ بهتر آهن.

هاڻي اڪل مان نڪرمي ڊزن کن صنعتڪارن مان هڪ آهي، جيڪو نيپال ۾ هي پلانٽ ٺاهي رهيو آهي، پر پنهنجي ڪاميابي جي ڪري ئي هي صنعتڪار هاڻي خطري ۾ آهي. ضرورت ان حد تائين آهي جو حڪومت اهي پلانٽ درآمد ڪرڻ شروع ڪيا آهن. جيڪي سمورين مقامي ضرورتن کي پوري ڪرڻ لاءِ موزون نه آهن ۽ اهڙيءَ طرح مقامي صنعت کي به نقصان پهچي سگهي ٿو. مثال طور سڪليز ۾ جوٽا پورنه جي ويجهو 250 خاندانن تي مشتمل هڪ ڳوٺ آهي جتي هڪ پن بجلي گهر جي اسڪيم مسئلن ۾ ڦاٿل آهي، ڇاڪاڻ ته يو ايس ايڊ رقم ان شرط تي ڏني هئي ته اتي آمريڪي ٽيڪنالاجي استعمال ٿيندي، جڏهن ته مقامي حالتن موجب آمريڪا جو ٺاهيل ڪوبه سامان موزون ثابت ٿي نه سگهيو. آءِ ٽي زور ڏيئي ٿي ته هر ننڍي پن بجلي گهر جو خاڪو احتياط سان تيار ڪيو وڃي ۽ هر انفرادي ڪيس متعلق سوچ سمجهه ۽ وقت کي مدنظر رکيو وڃي.

پوئين ڏينهن ۾ ننڍن پن بجلي گهرن تي اجلاس ۾ اوله نيپال جي ضلع همله ۾ 25 ڪلو واٽ طاقت جي ان ننڍڙي پن بجلي گهر جو جائزو ورتو ويو جيڪو هڪ اناج پيهڻ جي مل، تيل ڪڍڻ جي مشين ۽ هڪ آرا مشين هلائڻ جي لاءِ لڳايو ويو هو. پر پوءِ به ان کي 1993ع ۾ ڪيترن ئي فني مسئلن سبب بند ڪرڻو پيو.

آءِ ٽي کي ان اسڪيم کي ٻيهر هلائڻ لاءِ گهرايو ويو ته خبر پئي ته خرابي فني ڪمزورين سبب نه ٿي پر شروعاتي تيارين ۽ انتظامي ناڪامي سبب ٿي. هي ورڪشاپ ان نتيجي تي پهتو ته نيپال جي انتهائي ڏورانهن علائقن جا ماڻهو ننڍن پن بجلي گهرن مان تڏهن فائدو وٺي سگهن ٿا، جڏهن اهي آسان فني مهارت استعمال ڪندا ۽ نقصان جي انديشي کي گهٽ کان گهٽ رکندا.

ڪيترائي پيرا ماڻهن لاءِ هي بهتر هوندو آهي ته اهي جديد ”گهٽناس“ ۽ ٺهيل ٺڪيل پيلٽر پن چڪين سان شروعات ڪن. ترقياتي منصوبن جي ضرورت تي به زور ڏنو ويو ته جيئن مقامي طور تي فني ڄاڻ ۾ مهارت ڏيڻ جي زياده ڪوشش ڪئي وڃي، ڇاڪاڻ ته ڏورانهن ٻهراڙيءَ جي ڳوٺن ۾ رهندڙن کي فني علمن ۾ دسترس ڏيڻ جي ضرورت هئي.

پيرو ۾ آءِ ٽي جي مدد سان ننڍن پن بجلي گهرن جا پنج تجرباتي پلانٽ لڳايا ويا آهن، جن مان سڀ کان تازو ڪاجا مرڪا جي اترئين حصي ۾ واقع چلان ۾ آهي. هي ضلعي هيڊ ڪوارٽر ۾

اسڪولن ۽ صحت مرڪز سميت گهريلو ضرورتن، مقامي ورڪشاپ ۽ ميونسپل سهوليتن لاءِ بجلي فراهم ڪري ٿو. ان لاءِ جزوي طور تي آءِ ٽي جي قائم ڪيل ريوالونگ فنڊ مان ڏهه هزار آمريڪي ڊالر قرض ورتو ويو آهي، جنهن جي پورهيائن انٽر آمريڪن ڊيولپمينٽ بئنڪ آهي ته جيئن ماڻهن کي ننڍين پن بجلي گهرن جي لاءِ گهٽ وياج تي قرض ملي سگهي.

ان کان سواءِ به ڪاڄا مرڪا ۾ چار نمائشي پلانٽ آهن، جيڪي پيرو جي غريب ترين حصن ۾ آهن ۽ جتي 80 سيڪڙو کان وڌيڪ آبادي ٻهراڙين وارن علائقن ۾ رهي ٿي ۽ اڄ جي دور ۾ به بجليءَ جي کوٽ اتان جي ترقيءَ جي رفتار کي وڏي حد تائين روڪي رکيو آهي ۽ ماڻهو شهرن ڏانهن لڏڻ تي مجبور آهن. زندگيءَ کي بهتر بڻائڻ کان سواءِ انهن پلانٽس ان علائقي ۾ روزگار پڻ پيدا ڪيو آهي. آءِ ٽي ڪاڄا مرڪا کان ست ڪلو ميٽر پري هڪ تربيتي مرڪز قائم ڪرڻ ۾ مدد پڻ ڏيئي رهي آهي. روايتي پن چڪي (رهٽ) کي ترقي يافته بڻائڻ جو ڪم پڻ جاري آهي.

برائيٽ جو چوڻ آهي ته آءِ ٽي کي يقين آهي ته بهترين طريقو هي آهي ته ڏکڻ جي ماڻهن سان ملي جُلي ڪم ڪيو وڃي ته جيئن مقامي ضرورتن کي پوري ڪرڻ جي لاءِ پيداوار کي سهارو ڏيڻ جي نظريي سان مناسب فني مهارت کي چونڊيو وڃي. السلطان جو چوڻ هيو ته تجربي مان ڏٺو ويو آهي ته ڪٿي به مقامي ماڻهو غير سرڪاري تنظيمون ۽ ترقياتي ادارا ترقيءَ جي مسئلن کي حل ڪرڻ جي لاءِ ملي وِيهن ته ماڻهن جي آمدني ڪيترائي ڀيرا وڌي سگهي ٿي ۽ بک کي ختم ڪري سگهجي ٿو.

عزيز رانجهاڻي

سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري تي سم نالو

سنڌ حڪومت، سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري تي سم جي پاڻيءَ کي نيڪال ڪرڻ لاءِ منصوبي تي ڪم ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. انهيءَ منصوبي جي مڪمل ٿيڻ سان لاڙڪاڻي، دادو ۽ شڪارپور ضلعن جي تقريباً 93257- ايڪڙ زمين آباديءَ لائق ٿي ويندي.

شروع ۾ منصوبي تي ڪل لاڳت جو تخمينو 50 ارب رپيا لڳايو ويو هو پر هاڻي ان جو تخمينو 44 ارب رپيا آهي. فني ماهرن جي مطابق ان منصوبي جي تڪميل کان پوءِ هو ان لائق ٿي ويندا ته مين نالا ويلي ڊرين جو کارو پاڻي منڇر ڍنڍ ۾ وجهڻ بجاءِ سڌو سنئون سنڌو درياءَ ۾ وهائي سگهن.

انهن فني ماهرن وڌيڪ ٻڌايو آهي ته ان کان پهريان سم ۽ ڪلر جي ڪري لاڙڪاڻي، شڪارپور ۽ دادو ضلعن ۾ سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري واريون زرخيز زمينون غيرآباد ٿي ويون آهن ۽ هزارين هاري خاندان برباد ٿي چڪا آهن.

ايم اين وي ڊي پراجيڪٽ جي مڪمل ٿيڻ سان سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري واري ڪافي آباديءَ لائق زمين بچائي ويئي آهي پر کاري پاڻيءَ کي منڇر ڍنڍ ۾ وهائڻ سان ايشيا جي مٺي پاڻيءَ جي سڀ کان وڏي ڍنڍ لاءِ سخت ماحولياتي خطرو پيدا ٿي پيو آهي. کاري پاڻيءَ جي ڪري ڍنڍ جي آبي جيوت به تباهه ٿي رهي آهي، مقامي ملاحن جي لاءِ مشڪلاتون وڌي رهيون آهن، جنهن ڪري اهي روزگار حاصل

> سنڌو درياءَ ۾ سڌوسنئون پاڻي وهائڻ جي نئين تصور کي نه صرف مقامي ماڻهن پر آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن به ساراهيو آهي.

ڪرڻ لاءِ ٻين جڳهن ڏانهن لڏي رهيا آهن. آبپاشيءَ جي ماهرن ڳڻتي ظاهر ڪئي آهي ته سن 2000ع تائين صديون پراڻي، تاريخي ۽ قدرتي ڍنڍ منڇر جي آبي جيوت مڪمل طور تباهه ٿي چڪي هوندي.

ان سلسلي ۾ "اسڪوپ" به پنهنجي بليٽن ۾ خبردار ڪيو آهي ته منڇر ڍنڍ جو پاڻي جيڪو ايم اين وي ڊي ۽ ڊانسٽر ڪئنال ذريعي سنڌ جي مختلف علائقن ۾ آبادي لاءِ ڏنو وڃي ٿو، زرعي زمين لاءِ خطرناڪ آهي.

ڪجهه مهينا اڳ "اسڪوپ" ۽ هڪ ٻي تنظيم انوائر مينٽل امپيڪٽ "سنڊي" به خبردار ڪيو هو ته جيڪڏهن پاڻيءَ جي ڳدلاڻ کي نه روڪيو ويو ۽ ڳدلاڻ جي اثرن جو سنجيدگيءَ سان نوٽيس نه ورتو ويو ته شايد 2000ع تائين ڍنڍ ۾ موجود هر قسم جي زندگيءَ جو خاتمو اچي ويندو.

انهن سڀني ڳالهين جي پيش نظر سنڌ جي وڏي وزير جنهن جو تعلق خود ان علائقي سان آهي ۽ منڇر ڍنڍ ان جي چونڊ تڪ جو حصو آهي ان منصوبي تي ڪم شروع ڪرائڻ جو فيصلو ڪيو آهي، چيو وڃي ٿو ته ان علائقي جي عوام سيد عبدالله شاهه کي ان ڪري ووٽ ڏنا هئا ته انهن سان چونڊن واري مرحلي ۾ واعدو ڪيو ويو هو ته جيڪڏهن هو اقتدار ۾ آيو ته ان منصوبي تي عمل ڪرائيندو. اهڙيءَ طرح عوام ان اميد تي ووٽ ڏنا هئا ته سندن نمائندي جي ڪاميابي کان پوءِ هو واپس اچي ٻيهر پنهنجي معمول واري زندگي گذاري سگهندا.

سنڌ جي وزير اعليٰ سيد عبدالله شاهه آر بي او ڊي پراجيڪٽ تي ڪم شروع ڪرائي پنهنجو واعدو پورو ڪيو آهي ۽ ان سان يقينن ڪيترن ئي هارين ۽ ملاحن جا خواب حقيقت جو روپ وٺندا.

آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن جو خيال آهي ته ان منصوبي جي مڪمل ٿيڻ کان پوءِ لاڙڪاڻي، شڪارپور ۽ دادو ضلعن جي زرعي پيداوار تقريباً ٻيڻي ٿي ويندي، نون ڊائريڪٽ نمبرن کي پمپنگ اسٽيشن سان ڳنڍيو ويندو جيڪي ٺٽي ضلعن جي سم وارن علائقن مان تقريباً 2200 ڪيوسڪ پاڻي هر روز نالي ۾ وهائيندا. سنڌو درياءَ ۾ سڌوسنئون پاڻي وهائڻ جي نئين تصور کي نه صرف مقامي ماڻهن پر آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن به ساراهيو آهي.

ماڻهو ۽ ٻيلو

بدر ابڙو

ٻيلو ۽ انسان جو ٻهريون اڄهو ۽ اڄ ٻر زندگيءَ جو سڀ ڪان اهم ساٿي آهي. ڇا ٻيلا سچ پچ اهم آهن؟ اڄ ماحوليات جا ماهر چون ٿا ته جيڪڏهن ٻيلا ختم ٿي ويا ته ڌرتيءَ تي ماحول جو توازن ڦٽي پوندو جنهن سبب ايڏيون ڀيانڪ تبديليون اينديون جو ماڻهوءَ جي بقا جي اڳڪٿي ڪرڻ مشڪل آهي.

ٻيلن جي اهميت جو سبق اڄ انسان ٻهريون ڀيرو نه پڙهيو آهي. جڏهن سيتا ديوي رشي والميڪي جي آشرم ۾ هئي ۽ پنهنجن ٻن ننڍڙن پٽن سان جهنگ مان ڪاٺيون ڪري رهي هئي، تڏهن هن ڪين سبق ڏنو هو ته، "ٻارو! وڻن ۾ به ساهه آهي. اهي به اسان ماڻهن وانگر وڏا ٿين ٿا، انهن کي به اسان وانگر احساس آهي، اهي اسان جا ساٿي ۽ دوست آهن جيڪي اسان کي ميوو ڏين ٿا. ڇانوَ ڏين ٿا، ڪاٺ ڏين ٿا ۽ اڄهو ڏين ٿا تنهنڪري ڪنهن به جيئري يا ساوي وڻ کي نه وڍيو!"

ٻيلن جي اهميت جو ٻيو پهلو اسان کي فلپائين جي ٻيلن ۾ وڙهندڙ باغين جي گوريلا ويڙهه ۾ نظر اچي ٿو. ڪتاب "ٻيلو" جو ليکڪ وليم پامبرو لکي ٿو ته، "هي وڻ آزاديءَ جي جدوجهد ۾ نسل در نسل فلپائيني عوام سان گڏ آهن. اهي گوليون کائين ٿا، انهن تي بم ڪرن ٿا، اهي وڍجي وڃن ٿا پر وري ٻيا وڻ ڦٽن ٿا جيڪي هن گوريلا تحريڪ ۾ وڙهندڙ باغين کي پناهه ڏين ٿا."

ٻيلا سنڌ ۾ به آهن پر اهي فلپائين ۽ نيپال جي ٻيلن کان مختلف آهن. فلپائيني ۽ نيپالي ٻيلا جابلو ۽ تمام گهاٽا آهن پر سنڌ جا ٻيلا ٿورا ۽ درياهي آهن. سنڌ جي ٻيلن عوامي جدوجهد جي هيرن کي ڪنهن لڪايو هجي ته هجي، البت ڏاڙيل خوب لڪا آهن. جابلو ٻيلا ڪيڏا به سهڻا ڇو نه هجن مون کي سنڌ جي درياهي ٻيلن ۾ وڌيڪ سونهن نظر اچي ٿي، خاص ڪري اتر سنڌ ۾.

جيئن ماڻهن تي آفتون نازل ٿينديون آهن تيئن ٻيلن تي به آفتون پونديون آهن. هڪ آفت قدرتي هوندي آهي، ٻي سرڪاري هوندي آهي ۽ ٽين واپاري. قدرتي آفت ۾ جهنگ کي باهه لڳندي آهي، سرڪاري آفت ان مهل ايندي آهي جڏهن اها باغين ۽ ڏاڙيلن جي ڪڍ پئي ٻيلا وڍيندي آهي ۽ واپاري آفت تڏهن ايندي آهي جڏهن واپاري ماڻهو ٻيلا خريد ڪري يا ٺيڪا وٺي وڻ وڍي دولت ڪمائيندا آهن. اهي آهن ٻيلن جا ڏک! سنڌ جي ٻيلن کي هڪ ته اهو خطرو آهي ته هتي ڪنهن مهل سرڪار ڏاڙيلن کي ماريندي ماريندي وڻ وڍڻ جي پاليسي اختيار نه ڪري يا ڪٿي ڇانوٽيون ٺاهڻ لاءِ ٻيلا وڍي پٽ نه ڪري! ٻيو خطرو وري خود ٻيلي کاتي جي عملدارن کان آهي جيڪي ٻيلن جي سنڀال بدران وڻ وڍائي مارڪيٽ ۾ پهچائين ٿا.

نيپال جي ٻيلن ماضيءَ ۾ به وڏا ڏک ڏٺا. هڪ ته وڻن جو اهو قتلام هو جيڪو واپارين ٻيلن ۾ ڪيو ۽ سڄي هندستان ۽ ٻين ملڪن ڏانهن نيپالي ساڳ روانو ڪيو. جڏهن کان نيپال سرڪار وڻن جي قتلام تي پابندي وڌي آهي تڏهن کان ڪاٺ مهانگو ٿيڻ شروع ٿيو آهي. نيپال جي ٻيلن تي ٻي آفت قدرتي هئي. اهو 1945ع جو سال هو جڏهن تاريخ ۾ ٻهريون ڀيرو کٽمنڊو شهر ۾ برف پئي. هن برف باريءَ کٽمنڊو جي اوير وارن ٻيلن ۾ وڏي تباهي آندي ۽ وڻ ٻاري ۾ سڙي ويا، جنهن سبب ٻيلن جي واڌ ته پري جي ڳالهه رهي ڳوٺاڻن جون رواجي گهرجون به پوريون نه پئي ٿيون. اها صورتحال 1952ع تائين هيڪاري گنڀير ٿي وئي. ان کان پوءِ وڃي ڳوٺاڻن اک پٽي ته ٻيلا ڪيڏا ضروري آهن.

ٻيلو عام انساني واهپي لاءِ ڪاٺ ڏيڻ ۾ بخل نه ڪندو آهي، پر ان مهل صفا ٻي وس ٿي پوندو آهي. جڏهن "ماڻهو واپاري مقصدن لاءِ وڻ وڍڻ شروع ڪندو آهي. مونتار پاري کان پوءِ ڪجهه واپارين وڻن وڍڻ جا ٺيڪا گهريا هئا ۽ سرڪار لالچ ۾ اچي ڏيئي ڇڏيا. بس پوءِ ته ان لٽ ۾ هر ڳوٺاڻو شامل ٿي ويو. تان جو 1952ع ۾ سڀئي هٿ چنبي ٻيهي رهيا.

ان کان پوءِ سرڪار هڪ رٿا جوڙي ۽ تجرباتي طور تي "نال ڪو ٿلو بن" Nala ko thulo Ban ٻيلي کي ٻيهر جيارڻ جي ڪوشش ڪئي. 65 هيڪٽرن تي ٻڌل ڪل ٽي پلاٽ ٺاهيا ويا جن تي 750 ماڻهن جو گذر سفر ٿي سگهيو ٿي. ان پلاٽ تي ٻيلو قائم ڪرڻ لاءِ 1952ع کان 1988ع تائين ڪم ٿيو سو به سرڪاري خدمت ۽ ڳوٺاڻن تي ٻڌل رضاڪار پنچائت جي آڌار تي. 1988ع کان پوءِ اهو ٻيلو هاڻي ڳوٺاڻن جي حوالي آهي. ٻيلو سنڀالڻ جو سچو انتظام وٽن آهي. هو هر سال هڪ پلاٽ مان ضرورتون پوريون ڪندا آهن باقي ٻه پلاٽ ايندڙ سالن لاءِ رکيل آهن. ڪو ايئن به ناهي ته سرڪار ۽ ڳوٺاڻن وچ ۾ سچو معاملو صاف سٿرو هليو. 1973ع ۾ سنڌن وچ ۾ ڪنهن معاملي تي تڪرار ٿي پيو. جنهن ڪانپوءِ ٻيلي جي سنڀال جو ڪم اڌ ۾ رهجي ويو. ٻيلي کي سنڀاليندڙ عملدارن ڳوٺاڻن کي رضاڪاراڻي بنيادن تي ڪم ڪرڻ تي اُتساهيو هو ۽ ڪين ڪجهه اهڙا ماڻهو ڏنا هئا جن کي سڪي پگهار بدران ڳوٺ جي هر گهر مان مقرر وزن جو اَن ٿي مليو. اهڙي طرح ٻيلو سنڀاليندڙ عملدارن جو گذر سفر پئي ٿيو. 1973ع ۾ تڪرار اڀرڻ کان پوءِ اهو سرشتو ختم ٿي ويو.

ان کان پوءِ 1989ع ۾ ٻيلي کاتي جا عملدار وري نال ڪو ٿالا بن ويا ۽ ڳوٺاڻن سان نيون ڳالهيون ڪيون ۽ ڪجهه شرط شروط قاعدا قانون ناهي معاهدو ڪيو. اڄڪلهه ان معاهدي تي ڪم ٿي رهيو آهي. ڳوٺ جي پنچائت انهن قاعدن تي عمل ڪرائي رهي آهي ۽ ان قانون جي ڀڃڪڙي ڪندڙن لاءِ سزا به رکيل آهي. اڄ ڪلهه ٻيلو گهاٽو ۽ ڇهڇ ساوو آهي.

مان سوچيان ٿو ته ڇا پاڪستان ۾ قدرتي وسيلن کي ساڳين بنيادن تي ترقي نٿي وٺرائي سگهجي؟ ڇا سنڌ ۾ هٿ هٿ هڙيون قائم نٿيون ڪري سگهجن؟ 25-25 يا 50-50 هيڪٽرن تي ٻڌل ننڍا ننڍا ٻيلا هٿ ۽ سنڀالڻ ڪو ڏکيو ڪم ته ناهي!

نيپالي ٻيلي کاتي جي عملدارن جي دعوا آهي ته هنن 1978ع کان هيل تائين ست هزار هيڪٽرن تي ٻيلا پوکيا آهن جن مان 64 سيڪڙو وڻ زنده سلامت آهن. وڻ هٿ جي مهم ۾ سرڪار عوام کي سهوليتون به ڏيئي رهي آهي. سرڪار نرسرين ۾ ٻج پوکي هڪ رپئي هڪ جي حساب سان سلا وڪڻي ٿي.

نيپالي جهنگن ۾ ڪم ڪندڙ عملدارن کي ڪجهه تجربا حاصل ٿيا آهن. ڪجهه ٻين تفصيلن لاءِ چوپڙيون موجود آهن. جيڪڏهن سنڌ ۾ اهڙي قسم جو ڪو به پروجيڪٽ شروع ٿئي ته شايد اهي به نيپالين جي تجربن مان سکي سگهن ٿا. مثال طور نيپالي عملدار ان نتيجي تي پهتا ته:

* اهميت ماڻهن کي ڏيڻي، ڪميونٽي فاريسٽريءَ کي هوندي.
* ماڻهن کي ٻيلن جي ماهرن تي ڀروسو ناهي جو ته اهي ماضي ۾ رشوت ۽ ٻين معاملن ۾ ملوث رهيا آهن.
* فاريسٽ مينيجمينٽ جا ننڍا پنج ماڻهن سان گڏجي ڪري سگهجن ٿا.
* ماڻهن کي وڏي پئماني تي جمع ڪري ڪجهه به ڪري سگهجي ٿو.
* في الحال ماڻهن کي اهو سمجهائي ۽ ڪري ڏيکاري سگهجي ٿو جنهن سان ڪين اهو ٿي فائدو ملي جيڪو حاصل ڪري رهيا آهن. پر اهڙيءَ طرح جو ٻيلا بچي وڃن.
* ٻيلي ۾ اڪثر ڪم عورت ڪري ٿي. ان ڪري عورت جو ٻيلي جي معاملن ۾ وڏو هٿ آهي.
* جهنگن جي صورتحال ان کان مختلف آهي جيڪا شهرن ۾ سمجهي وڃي ٿي. جهنگ واقعي موت ۽ زندگيءَ جي جنگ وڙهي رهيا آهن.
* آبادي وڌي پئي، جنهن ڪري جهنگ تباهه پيا ٿين. ماڻهو مستقل طور جبلن تان لهي شهرن ۽ ترائين ڏانهن وڃي رهيا آهن.

ڊپارٽمينٽ ۽ ڪميونٽي وچ ۾ اهڙو ناهه ڪيو وڃي جهن ۾ ٻيلي ۽ ماڻهن جي ڀلائيءَ کي نظر ۾ رکي ڪم ٿي سگهي.

آواز جي گدلاڻ

شهزاد محمد عزيز

اسان پنهنجي چوڌاري طرح طرح جا آواز ۽ گوڙ ٻڌون ٿا. ڪٿي ماڻهن جي ڳالهين ڪرڻ وارا آواز، ڪجهه ٽرئفڪ جو شور، گهڙيءَ جي ٽڪ ٽڪ، ڪنهن جهاز جو آواز يا شايد ڪنهن مشين جي گڙ گڙاهٽ جو آواز. مطلب ته اسان جي چوڌاري ڪنهن نه ڪنهن قسم جو گوڙ ۽ شور رهي ٿو ۽ اسان جي معاشري ۾ شور جو مقدار هر سال وڌندو رهي ٿو.

فضائي ۽ پاڻيءَ جي گدلاڻ وانگر گوڙ جي گدلاڻ پڻ اسان جي شهرن ۾ بد کان بدتر ٿي رهي آهي. گدلاڻ جي عام تعريف هيءَ آهي ته اسان جي ماحول ۾ نقصان ڏيندڙ شين جي موجودگي پر گوڙ ان تعريف ۾ پوريءَ طرح نه ٿو اچي. جو ته گوڙ آهي ۽ وڌي رهيو آهي. جيڪڏهن گوڙ گهمسان گهڻو هجي ته ڪنهن به ماڻهوءَ جي صحت متاثر ٿي سگهي ٿي مثال طور گهڻي عرصي تائين شور ٻڌڻ جي ڪري ماڻهو ٻوڙو ٿي سگهي ٿو، ڇاڪاڻ ته ڪن جي اندرئين حصي جا خليا (Cells) تباهه ٿين ٿا. گوڙ ٻين طريقن سان به جسم جي مختلف حصن تي اثر انداز ٿئي ٿو. گهڻي گوڙ جي ڪري جسم ۾ تبديليون اچن ٿيون. دل جي ڌڪ ڌڪ تيز ٿي وڃي ٿي، رت جون ناليون سوڙهيون ٿي وڃن ٿيون. اکين جون پتليون ڦاٽي وڃن ٿيون ۽ گوڙ جي ڪري پيٽ جو سور به ٿي سگهي ٿو. تيز ۽ گهڻي گوڙ جي ڪري ماڻهن ۾ چڙ پيدا ٿئي ٿي، ڇاڪاڻ ته ان دباءَ جي نتيجي ۾ السر ۽ هاءِ بلڊ پريشر جهڙيون بيماريون به پيدا ٿي سگهن ٿيون. حد ته اها آهي ته ڪڏهن ڪڏهن آهستي وارا آواز مثلن پري ملندڙ ٽرئفڪ جو گوڙ، ڪارخاني جي مشين جو آواز يا ڪنهن پاڙيسري جي اسٽيريو وغيره جو آواز پڻ انساني صحت تي اثر انداز ٿي سگهي ٿو. جيڪڏهن ان جي ڪري ننڊ ۾ خلل پوي.

پاڪستان جهڙي ملڪ ۾ جتي فوري طور اثر ڪرڻ وارين آلودگين جي روڪ ۽ ڪنٽرول لاءِ به قدم نه کنيا وڃن، گوڙ جي گدلاڻ کي قابل قبول سطح تي رکڻ وارا قدم ته ترجيحن جي فهرست ۾ سڀ کان هيٺ اچن ٿا.

هڪ اهڙي ملڪ ۾ جتي سيوريج جو گندو پاڻي ٽريٽمينٽ کان سواءِ سڌوسنئون دريائن ۽ سمنڊ ۾ وهايو وڃي، جتي زير زمين پاڻيءَ جا ذخيرا گدلاڻ کان غير محفوظ هجن، جتي صنعتون ۽ گاڏيون مسلسل زهريلو دونهون اڇلائي رهيون هجن ۽ ڪنهن جي پيشاني تي گهنج به نظر نه ٿو اچي، اتي گوڙ جي گدلاڻ جو خيال رکڻ ته تمام پري جي ڳالهه آهي. عوام جي بي علمي ۽ حڪومت جي بي حسي جي ڪري پاڪستان ۾ گوڙ واري گدلاڻ جا خطرناڪ اثر وڌي رهيا آهن ۽ ان صورتحال مان ڇوٽڪاري لاءِ ڪجهه به نه ٿو ڪيو وڃي. ڪجهه فردن ۽ ڪجهه ادارن ان سلسلي ۾ تحقيق به ڪئي آهي پر ان تحقيق جا نتيجا ڊوڙ هيٺان دٻيل فائيلن جي ڍير ۾ ڪٿي دٻجي ويا آهن ۽ ان مسئلي کي غاليچي هيٺان لڪايو ويو آهي. جنهن جي نتيجي ۾ انهن فردن يا گروپن کي سواءِ مايوسيءَ جي ڪجهه به نه مليو آهي.

ڪجهه ملڪن گوڙ گهمسان تي ڪنٽرول جا قانون نافذ ڪري شور ۽ گوڙ جي سطح گهٽ ڪرڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي آهي. مثال طور برطانيه ۾ اها سختيءَ سان پابندي ڪئي وئي آهي ته هڪ ٽرڪ ڪيتري حد تائين شور ڪري سگهي ٿي. جاپان هر قسم جي مشينري ۽ گاڏين جي شور لاءِ هڪ حد مقرر ڪري ڇڏي آهي. ٽوڪيو جي مصروف علائقن ۾ لڳل سائن بورڊ ٻڌائيندا آهن ته هن وقت گوڙ جي سطح ڪيتري آهي، اهڙي طرح عوام گوڙ ۽ شور جي گدلاڻ کان باخبر رهن ٿا.

پاڪستان ۾ گوڙ جي گدلاڻ جي روڪٿام لاءِ اڃا تائين ڪجهه به نه ڪيو ويو آهي سواءِ چند تحقيقاتي سيمينارن جي. موجوده صورتحال ۾ ان ڳالهه جي اشد ضرورت آهي ته عوام ۾ گوڙ جي گدلاڻ جي باري ۾ شعور پيدا ڪيو وڃي.

موجوده تحقيقي مطالعو ان ڪري شروع ڪيو ويو هو ته ان جي تحقيق ڪئي وڃي ته ڪراچيءَ ۾ سائٽ جي صنعتي علائقي ۾ صنعتن جي گوڙ جي ڪري ٻوڙائپ وڌي رهي آهي. ان سلسلي ۾ هڪ مخصوص طريقي هيٺ ٽيڪسٽائيل جي ٽن ڪارخانن اي، بي، سي جي چونڊ ڪئي ويئي ۽ ٽنهي ڪارخانن مان اتفاقي انداز ۾ ٽن صنعتي ڪارڪنن کي نموني جي طور تي چونڊيو ويو. گوڙ هڪ ناپسنديده ۽ ناخوشگوار آواز آهي جيڪو ڪن کي نقصان پهچائي ٿو.

گهڻو شور ٻڌڻ نقصانڪار آهي. ان سان عارضي طور (Thresh hold shift) (T.H.S) پيدا ٿئي ٿو ۽ وقت گذرڻ سان گڏ هي نقص مستقل ٿي وڃي ٿو ۽ ڪن جي اندروني حصن کي ناقابل تلافي نقصان پهچي ٿو.

ٽنهي ڪارخانن جي مالڪن ان ڳالهه جي مزاحمت ڪئي ته انهن جي ڪارخانن ۾ گوڙ ۽ شور جي سطح رڪارڊ ڪئي وڃي. ڪافي ڳالهه ٻولهه کان پوءِ تحقيق ڪرڻ وارن کي اجازت ملي ته اهي "سائونڊ ليول ميٽر" جي مدد سان ڪارخاني جي مختلف جڳهن تي گوڙ جي سطح رڪارڊ ڪن. ٽنهي ڪارخانن ۾ شور جي سطح 90 ڊيسي بل (اي) کان وڌيڪ هئي، جيڪا صحت جي عالمي اداري ۽ آئي ايل او جي سفارش ڪيل وڌ کان وڌ حد کان به ڪيترائي ڀيرا وڌيڪ آهي ٽيهن ڪارڪنن (هر اداري مان ڏهه) جي ٻڌڻ واري قوت جو جائزو ورتو ويو. ان مان 56.67 سيڪڙو ڪارڪن گوڙ جي ڪري پيدا ٿيندڙ ٻوڙائپ Noise induced (NI HL) hearing loss جو شڪار هئا.

ان ڳالهه جي شديد ضرورت آهي ته صنعتي ڪارڪنن ۾ گوڙ جي باري ۾ شعور پيدا ڪيو وڃي ۽ صنعتي ادارن جي مالڪن کي گوڙ جي ڪري ٻڌڻ واري قوت کي پهچندڙ نقصان کان آگاهه ڪيو وڃي. ان کان سواءِ حڪومت ۽ قانون ساز ادارن کي اسيمبلين ۾ اهڙي قانونسازي ڪرڻ گهرجي جنهن جي ذريعي گوڙ جي سطح کي ڪنٽرول ڪيو وڃي ۽ ٻڌڻ واري قوت کي نقصان پهچڻ جي صورت ۾ ڪارڪنن کي معاوضو ڏنو وڃي. صنعتي ادارن ۾ ٻڌڻ جي باري ۾ ڳالهه ٻولهه جا پروگرام شروع ڪرڻ سان به ان سلسلي ۾ گهڻي مدد ملي سگهي ٿي.

xxxxxxxx

اسانجي خوبصورت دنيا ذاتي ملڪيت، جاگيرداري ۽ سامراجيت جي ڪري بربادي ۽ جي طرف وڃي رهي آهي.

****

انسان ۽ ماحول

****

غلام مصطفيٰ بلوچ

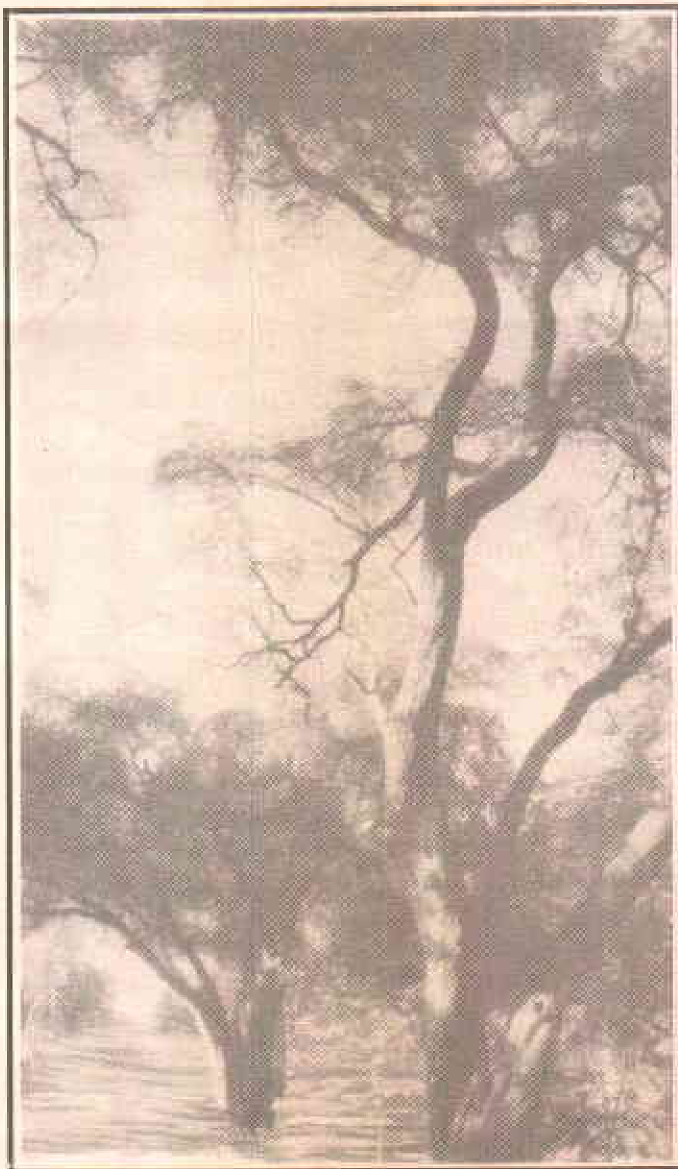

اسان جي خوبصورت دنيا ذاتي ملڪيت، جاگيرداري ۽ سامراجيت جي ڪري بربادي ۽ طرف وڃي رهي آهي.

اڄڪلهه نه صرف پاڪستان پر پوري دنيا ۾ مختلف ادارا خاص طور تي غير سرڪاري ادارا ماحول جي بقاءَ لاءِ جدوجهد ڪري رهيا آهن. ان جدوجهد مان صاف ظاهر آهي ته اسان سڀ هڪ ترقياتي عمل ۽ هڪ سماج لاءِ ڪوشش ڪري رهيا آهيون، جنهن ۾ بنا ڪنهن فرق جي ماڻهن کي آزادي ۽ انصاف سان گڏ زندگيءَ جون سموريون بنيادي سهوليتون ميسر هجن.

ظاهر آهي ته اهي سڀ ڪوششون ۽ ڪاوشون هن ڪائنات، خاص طور تي هن ڌرتي ۽ ان تي رهندڙن جي لاءِ آهن. جيڪڏهن ڪائنات جي قدرتي وسيلن ۽ زمين تي موجود هر مخلوق کي خطرو هوندو ته پوءِ هڪ پائيدار ترقيءَ جي تصور سان سلهاڙيل معاشرو ڪڏهن قائم ٿيندو؟ ان سوال سڀني تنظيمن کي پوءِ چاهي اهي دنيا جي ڪهڙي به ڪنڊ ۾ هجن هڪ پليٽ فارم تي گڏ ٿيڻ تي مجبور ڪيو آهي ۽ سڄي دنيا کي مختلف قومن، رنگن ۽ نسلن هجڻ جي باوجود هڪ ئي نعري هيٺ گڏ ڪيو آهي ته "اچو ماحول جو تحفظ ڪريون" يعني هن ڪائنات جو. هتي موجود هر قدرتي وسيلي جنهن ۾ انسان، جانور، درياءَ، سمنڊ، وڻ مطلب ته ڪائنات جي موجود هر قدرتي وسيلي جو تحفظ ڪريون ته جيئن پائيدار ترقيءَ تي ٻڌل نظام قائم ڪري سگهون. ان ڳالهه ۾ ڪوبه شڪ نه آهي ته پائيدار ترقي جو تعلق فطرت سان هوندو آهي. اڄ اسان کي قدرتي وسيلن جي بچاءَ جي ضرورت جو محسوس ٿي رهي آهي. ان سوال جو جواب حاصل ڪرڻ لاءِ اسان کي انساني ارتقا جي تاريخ تي نظر وجهڻي پوندي، جڏهن انساني سماج جي ترقيءَ جو دور پنهنجا شروعاتي مرحلا طئي ڪري رهيو هو. جڏهن انسان غارن کي ڇڏي وحشي زندگيءَ کي ڇڏي خاندان، قبيلي ۽ قوم جي تشڪيل ڪري رهيو هو. اهو انسان جيڪو ڪالهه وحشت، بي راهه روي ۽ جاهليت جي نشاني سمجهيو ويندو هو، جنهن ۾ ۽ ٻي مخلوق ۾ ڪوئي خاص فرق محسوس نه پئي ڪيو ويو. اڄ اهي ئي انسان اخلاقي اصولن تحت هڪ منظم قاعدي ۽ قانون تحت قائم ٿيل هڪ مهذب معاشري جو فرد تسليم ڪيو وڃي ٿو پر اڄ ۽ ڪلهه واري انسان ۾ وڏو فرق آهي. ڪلهه جو انسان سائنسي ايجادن، سماجي اصولن ۽ سوسائٽي جي نظم و ضبط کان پري هڪ فطرتي ماحول ۾ زندگي گذاريندو هو پر اڄ جو جديد انسان هر سهوليت هجڻ جي باوجود هڪ غير فطري يا مصنوعي سسٽم ۾ گهاري رهيو آهي.

جڏهن انساني سماج جي تشڪيل ۽ تعمير ٿي رهي هئي ۽ انسان فرد واحد جي دائري مان نڪري خاندان ۽ قوم جو بنياد رکي رهيو هو ۽ جهنگلن مان نڪري چراگاهن طرف رخ ڪري رهيو هو. ان وقت انسان کان هڪ وڏي غلطي ٿي، جنهن انسان کي فطرتي ماحول مان ڪڍي ذاتي ملڪيت ۽ ذاتي خواهش جي کوهه ۾ ڪيرائي ڇڏيو جتي انسان ذاتي مفادن کي غيرفطري انداز ۾ ڏسندو رهيو جنهن ۾ طاقتور انسان، قومن ۽ ملڪن ڪمزور انسان جو جيئڻ جنجال بڻائي ڇڏيو.

ان ذاتي ملڪيت جي چڪر هڪ طرف جاگيردارانه، سرمائيدارانه، سامراجيت ۽ آمريت جي تصورن کي جنم ڏنو ۽ وڌايو ته ٻئي طرف ماحول ۾ گندگي، قدرتي وسيلن ۾ گهٽتائي، بي پناهه آبادي ۽ جديد هٿيارن انسان کي نه صرف عدم تحفظ، بلڪ ۽ بيروزگاري جهڙن مسئلن ۾ وچڙايو پر انسان پوري ڌرتيءَ جي گولي کي تباهيءَ جي ڪناري تي آڻي بيهاريو.

ڪالهه وارو انسان جيڪو فطرت جو حصو هو فطرت جي دائري ۾ موجود هين عنصرن ۽ وسيلن جو هڪ ذريعو هو. فطرتي نظام ۾ هر ذريعو ٻئي وسيلي لاءِ صرف ضرورت تحت استعمال ٿيندو آهي، جنهن جو بنيادي قانون ضرورت آهي منافعو نه. يعني انسان جتي فطرت جي

وسيلن کي ضرورت مطابق استعمال ڪندو هو. فطرت جي ٻين وسيلن جي ضرورت پوري ڪندو هو. يعني جڏهن ان کي بک لڳندي هئي تہ وڻن جا ميوا کائيندو هو ۽ ضرورت وقت سمنڊ مان مڇي ۽ جانورن جو شڪار ڪندو هو. جڏهن باهہ کي ايجاد ڪيائين تہ ڪاٺيون صرف ضرورت آهر ڪٽيندو هو پر جڏهن ضرورت جي جڳهہ منافعي ورتي تہ اهو ئي انسان جيڪو قدرتي وسيلن کي ضرورت آهر استعمال ڪندو هو اهو ئي هاڻي قدرتي وسيلن کي منافعي جي اک سان ڏسڻ لڳو. يا هيئن چئون تہ ڪالهہ جو انسان فطرت جو حصو هو پر اڄ فطرت جي دائري کان ٻاهر نڪري ٻين قدرتي وسيلن کي يا فطرتي مخلوق کي پنهنجي وجود جو هڪ حصو سمجهڻ بجاءِ پنهنجي ذاتي خواهشن جي لاءِ هڪ ذريعو سمجهڻ لڳو. ان تصور هڪ مذهب معاشري ۾ رهڻ جي باوجود ڪيس هڪ درندو بڻائي ڇڏيو آهي.

هڪ طرف طاقتور انسانن ڪمزور انسانن کي هڪ طرف ڌڪي وڏن وڏن چراگاهن کي هڙپ ڪري پوءِ انهن زمينن کي پنهنجي قبضي ۾ وٺڻ شروع ڪيو ۽ اتي رهندڙن کي پنهنجو غلام بڻايو. انهن ماڻهن خدا جي زمين تي هر هلائي اَن اپايو پر نفعو طاقتور ماڻهن کي مليو. "جيڪو ڪيڙي سو کائي" وارو تصور ختم ٿي ويو. "جيڪو ڏاڍو سو گابو" واري تصور جنم ورتو. اهڙي طرح وڏيون وڏيون جاگيرون جاگيردارن جي هٿ اچي ويون، محڪوم قومن ۽ ڪمزور قبيلن جي زمينن تي طاقتور ۽ مسلح قبيلن قبضو ڪري ورتو.

ٻئي طرف قدرتي وسيلن جو بيجا استعمال شروع ٿيو ۽ جڏهن مشينون ايجاد ٿيون تڏهن جاگيرداريءَ جي جڳهہ سرمائيداريءَ ورتي. انسان جي هٿان انسان جي استحصال ۾ ڪوبہ فرق نہ پيو. ان ۾ نواڻ اها آئي تہ هاڻ طاقتور قومن ۽ ملڪن غريب ملڪن تي قبضو ڪرڻ شروع ڪيو ۽ غريب ملڪن جي ڪچي مال جي ذخيرن کي پنهنجي ڪارخانن ۾ استعمال ڪري نئين شڪل ڏئي قبضي هيٺ آيل علائقن جي منڊين ۾ پنهنجو مال کپائڻ شروع ڪيو. جنهن سان سامراجيت جو بنياد پيو ۽ ٻئي طرف قدرتي ذريعن جي بي حساب استعمال ۽ آباديءَ جي وڌندڙ دٻاءَ سبب قدرتي وسيلن جي کوٽ پيدا ٿي. وڻ جيڪي انساني ضرورتن کان وڌيڪ استعمال ٿيندا هئا، اهي ڪارخانن جي خوراڪ ٿيڻ لڳا. ڪالهہ جيڪا زمين برساتن تي آباد ٿيندي هئي اتي انسان جي وڌيڪ نفعي واري سوچ آبپاشي نظام کي جنم ڏنو جنهن ڪري سم ۽ ڪلر پيدا ٿيو. مڇيءَ بہ انڊسٽريءَ جي شڪل اختيار ڪئي ۽ گوشت مارڪيٽ جي زينت بڻجي ويو. ٻيلن جي واڍي شروع ٿي، جهنگلي جانور پکي ۽ ساموندي مڇي ختم ٿيڻ لڳي. زمينون ويران ٿيڻ لڳيون، ڪاڏين جي دونهين ۽ گندگيءَ انسان جو جيئڻ حرام ڪري ڇڏيو تہ ٻئي طرف صنعتي علائقن مان نڪرندڙ دونهين صنعتي گدلاڻ کي جنم ڏنو جنهن ڪري اوزون ۾ سوراخ ٿيو ۽ گرمي وڌڻ لڳي. اهڙيءَ طرح اسان جي خوبصورت دنيا جو فطرتي نظام جيڪو جنت جهڙو هيو ذاتي ملڪيت، جاگرداري ۽ سامراجيت جي ڪري تباهيءَ طرف وڃي رهيو آهي، جتي نہ صرف قدرتي وسيلا تباهہ ٿي رهيا آهن پر جديد هٿيارن جي بي پناهہ استعمال، وڌ کان وڌ منافعي ۽ ذاتي ملڪيت جي خواهش انساني قدرن کي ٽڪرا ٽڪرا ڪرڻ شروع ڪيو آهي.

هاڻي ترقياتي منصوبن ۾ ڪم ڪندڙ سماجي تنظيمن جي ذميواري آهي تہ اهي پنهنجي خوبصورت دنيا جو تحفظ ڪن، قدرتي وسيلن جو بچاءُ ڪن، انساني قدرن کي ٻيهر زندهہ ڪن، هر هڪ کي پنهنجي مرضيءَ سان جيئڻ جو حق ڏيڻ، حاڪم ۽ محڪوم جو فرق ختم ڪرڻ ۽ اهڙي نظام لاءِ جدوجهد ڪن، جتي آزادي هجي، برابري هجي، بغير ڪنهن جنسي، مذهبي ۽ ٻوليءَ جي فرق جي هر ماڻهوءَ کي بنيادي سهوليتون حاصل هجن.

ٻيلا ڇو غائب ٿي رهيا آهن؟

پاڪستان ۾ ٻيلن جي خاتمي جا ٻہ وڏا بنيادي سبب آهن.

* ٻيلن جو وڍجڻ اهو خيال رکڻ کان سواءِ تہ ان سان زمين ۽ ٻي نباتات کي ڪهڙو نقصان ٿيندو ۽ ڪٽيل وڻن جي جاءِ تي نوان وڻ نہ پوکڻ.
* ٻيلن تي ماڻهن ۽ چوپائي مال جو دٻاءُ ۽ وڻن کي عمارتي ڪاٺ، ٻارڻ ۽ چاري (مال جي خوراڪ) حاصل ڪرڻ لاءِ ڪپيو پيو وڃي. وڻن کي باهہ ڏيئي ساڙيو وڃي ٿو تہ جيئن پوءِ انهن کي وڍيو وڃي. جڏهن وڻ ڪپيا وڃن ٿا تہ ننڍا ٻوٽا جانور کائي وڃن ٿا ۽ وڻ وڏا ٿي نہ ٿا سگهن.

مريءَ جي پهاڙين، گلگت، سوات ۽ ڪاغان جي وادين ۾ ٻيلن کي سڀ کان وڌيڪ خطرو انهن علائقن جي ماڻهن مان آهي. چترال، آزاد جموں ۽ ڪشمير ۽ اترين علائقن ۾ ٻيلا تجارتي ڪاٺ جي واڍي ۽ عوام جي دٻاءُ ٻنهي سببن جي ڪري تيزيءَ سان ختم ٿي رهيا آهن.

بنيادي حقيقتون

* پاڪستان جي ٻيلن جي پکيڙ جو 28 سيڪڙو پيداواري ٻيلن تي مشتمل آهي جڏهن تہ 72 سيڪڙو حفاظتي ٻيلا آهن، جن جي ڪاروباري اهميت نہ آهي يا تمام گهٽ آهي.
* پاڪستان ۾ ٻيلن جي خاتمي جا ٻہ وڏا سبب متبادل وڻ پوکڻ کان سواءِ تجارتي مقصدن لاءِ ٻيلن جي ڪٽائي ۽ غريب هارين ۽ انهن جي جانورن جو ٻيلن تي دٻاءُ آهن.
* پاڪستان ۾ هن وقت پرائيويٽ فارم لينڊز مان سرڪاري ٻيلن جي مقابلي ۾ چار ڀيرا وڌيڪ عمارتي ڪاٺ ۽ نو ڀيرا وڌيڪ ٻارڻ لاءِ ڪاٺ مهيا ڪيو وڃي ٿو.
* ٻيلن جي خاتمي سان مٿين علائقن ۾ زمين جي مضبوطي ۽ استحڪام خطري ۾ پئجي وڃي ٿو ۽ پاڻي مان بجليءَ جي پيداوار ۽ آبپاشي نظام کي بہ خطرو ٿئي ٿو.
* ٻيلن جي خاتمي سان دنيا ان حياتياتي اوسر کان محروم ٿي وڃي ٿي، جنهن تي ان جو لازمي دارومدار آهي.
* ڪجهہ علائقن ۾ ٻيلن جي تحفظ، انتظام ۽ نون وڻن جي پالنا لاءِ مقامي طور تي ڪيون ويندڙ ڪوششون ڪامياب ٿي رهيون آهن پر قومي سطح تي هاڻي تائين ان سلسلي ۾ ڪا بہ وڏي ڪاميابي ڪونہ ٿي آهي.
* ڳوٺاڻيون عورتون جن جي خاندانن جو وڏي حد تائين ٻيلن يا وڻن جي پيداوار تي دارومدار آهي، ٻيلن جي تحفظ جي پروگرام جون وڌيڪ مددگار ثابت ٿيون آهن.

اهڙي طرح بنيادي سطح تي منصوبن تي عملدرآمد جي سلسلي ۾ غير حڪومتي تنظيمون وڌيڪ مؤثر ثابت ٿيون آهن.

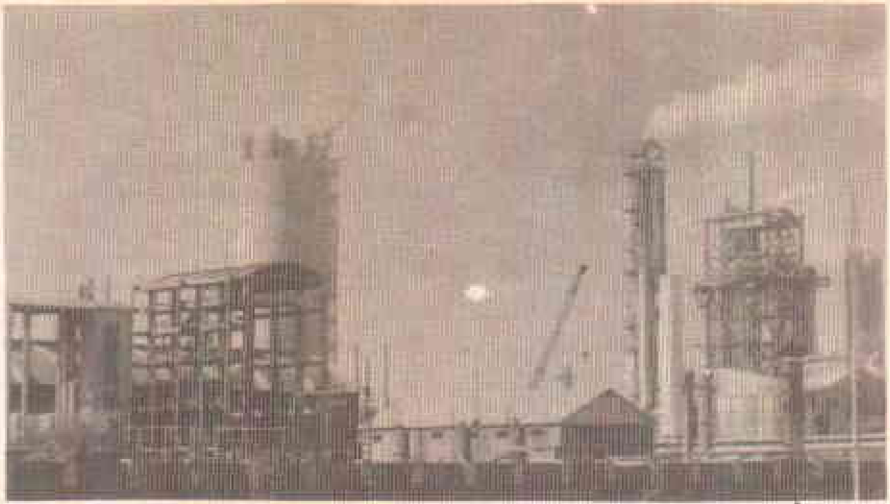

اي جي رحماني

قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار

هنن کي عمل ۾ آڻڻ لاءِ ڪوبہ باقاعده نظام نہ ٺاهيو ويو آهي.

قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار (N E Q S) حڪومتي فيصلي هيٺ پهرين جولاءِ 1996ع کان سڄي ملڪ ۾ عمل ۾ اچي چڪا آهن. هي معيار ڇا آهن ۽ انهن جي تعين ۽ نفاذ جي ضرورت ڇو آهي؟ اهو ڄاڻڻ لاءِ اسان کي ملڪ جي موجوده ماحولياتي صورتحال جو هڪ سرسري جائزو وٺڻو پوندو.

پاڪستان اندر آباديءَ ۾ ٿيندڙ تيز رفتار واڌ ۽ صنعتي ترقي جي نتيجي ۾ سڀ کان وڏيڪ بار قدرتي وسيلن ۽ ماحول تي پيو آهي. گذريل 48 سالن دوران ملڪ ۾ وڏا وڏا صنعتي مرڪز وجود ۾ آيا آهن ۽ شهرن ڏانهن ٻهراڙي وارن علائقن جي آباديءَ جي لڏپلاڻ جي نتيجي ۾ ملڪ جي سڀني وڏن شهرن ۾ آبادي جي شرح ۾ نہ صرف تيزيءَ سان واڌ ٿي آهي پر شهرن جي ڀرپاسي ۾ ۽ خود شهرن اندر ڪچين آبادين جو تعداد وڌيو آهي. شهري سهوليتون مثلن: صاف پاڻي، سيوريج، بجلي، گئس، معقول رهائش تعليم ۽ صحت جي سهوليتن ۾ اضافي جون سموريون ڪوششون وڌندڙ آباديءَ جي مقابلي ۾ قطعي ناڪافي ثابت ٿيون آهن ۽ ڪراچي، حيدرآباد، لاهور ۽ فيصل آباد جهڙن وڏن شهرن ۾ صنعتن جي وڌڻ ڪري وڏيڪ ماحولياتي مسئلا پيدا ٿيا آهن.

ملڪ جا اڪثر صنعتي ادارا پنهنجو ڦوڳ ۽ استعمال ٿيل پاڻي ڪنهن بہ ٽريٽمنٽ کان سواءِ سڌوسنئون زمين يا ندين، نالن ۾ وهائين ٿا، جنهن نہ صرف ڀرپاسي جي فضا کي پر پاڻيءَ ۽ ان جي گذر گاهن کي پڻ گدلو (Pollute) ۽ زهريلو بڻائي ڇڏيو آهي. صنعتن ۾ استعمال ٿيندڙ ان پاڻيءَ ۾ نامياتي مادا، ڪروين ڌاتون، تيل، گريس ۽ ٻيا زهريلا مادا شامل هوندا آهن، جيڪي دريائن ۽ سمنڊ جي پاڻي کي گدلو ڪري، ان ۾ رهندڙ زندگيءَ لاءِ بہ قاتل زهر بڻائي ڇڏين ٿا، جنهن جو اندازو صرف هن ڳالهہ مان لڳائي سگهجي ٿو تہ راوي ندي ۾ لاهور پرسان صنعتي گدلاڻ ۽ شهر جي سيوريج جي پاڻيءَ جي ڪري نديءَ ۾ مڇيءَ جي پيداوار 5000 ٽن ساليانو گهٽجي وئي آهي.

پاڻيءَ جي گدلاڻ جون ذميوار صرف صنعتون ئي نہ خود زراعت بہ آهي. فصلن ۾ وڏي پئماني تي ڪيميائي ڀاڻ ۽ جيت مار دوائن جي اندا ڌنڌ ۽ غلط استعمال جي ڪري، زمين مان نڪرندڙ يا سمنڊ پاڻي بہ نالين، واهين ۽ دريائن واري پاڻيءَ سان ملي ان کي زهريلو بڻائي ٿو. صنعتي ادارن ۽ گاڏين مان نڪرندڙ زهريلو دونهون ۽ شور (Noise) پڻ گدلاڻ جو ٻيو قسم آهي.

ان سڄي صورتحال جو سبب هي آهي تہ گذريل سالن دوران صنعتي ترقيءَ جي شوق ۾ گدلاڻ جي روڪٿام ۽ ان تي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ ڪوبہ توجهہ ناهي ڏنو ويو. هاڻي جڏهن عالمي سطح تي ماحول کي بهتر بڻائڻ جو شعور وڌي رهيو آهي ۽ پوري دنيا ۾ زندگيءَ جي معيار کي بهتر بڻائڻ ۽ ايندڙ نسلن جي مفادن جي تحفظ خاطر فطري ماحول جي حفاظت جي تحريڪ هڪ عالمگير تحريڪ بڻجي رهي آهي ۽ هر ملڪ پنهنجي وس آهر ماحول کي محفوظ رکڻ لاءِ قدم کڻي رهيو آهي ۽ ٻئي طرف معاشي ترقي جي تقاضا آهي تہ وڌيڪ صنعتون ۽ ڪارخانا لڳايا وڃن ۽ زراعت کي جديد بنيادن تي ٻيهاريو وڃي تہ پوءِ ان سلسلي ۾ هڪ متوازن راهہ اختيار ڪرڻ جي ضرورت آهي.

پاڪستان ۾ وڌندڙ ماحولياتي آلودگي جي روڪٿام لاءِ آگسٽ 1993ع ۾ "ماحولياتي بچاءَ جي قومي ڪائونسل" طرفان "قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار" (N E Q S) جو اعلان ڪيو ويو. انهن معيارن جو تعلق ميونسپل ۽ صنعتي ادارن ۾ استعمال ٿيل پاڻي، گئس ۽ دونهين جي خارج ڪرڻ ۽ گاڏين جي دونهين ۽ آوازن جي گوڙ سان آهي. هي معيار اصل ۾ "پاڪستان تحفظ ماحول ايڪٽ 1996" جو هڪ حصو آهن، جيڪو ماحولياتي تحفظ جو هڪ جامع قانون آهي.

اين اي ڪيو ايس معيار پهرين جولاءِ 1994ع کان پوءِ قائم ٿيندڙ نئين صنعتن تي لاڳو ٿيندا پر پوءِ بہ اڳ ۾ موجود صنعتن کي انهن معيارن مطابق بڻائڻ جي لاءِ ٻن سالن جي مهلت ڏني وئي آهي ۽ پهرين جولاءِ 1996ع کان سمورين صنعتن تي اهي لاڳو ٿي ويا آهن.

اين اي ڪيو ايس معيارن جو لاڳو ٿيڻ بيشڪ هڪ مثبت ۽ ساراهڻ جوڳو قدم آهي ۽ ان کي ماحول جي بهتري لاءِ هڪ اهم قدم قرار ڏيئي سگهجي ٿو. ملڪ ۾ ماحول جي باري ۾ شعور پيدا ٿيڻ جي باوجود اسان جي عوام جي وڏي حصي کي اين اي ڪيو ايس اسٽينڊرڊ جي باري ۾ ڪيتري معلومات آهي؟ ڪيترن ماڻهن کي انهن معيارن جي حوالي سان پنهنجي انفرادي ۽ اجتماعي ذميوارين جو احساس آهي؟ اسان جا ڪيترا صنعتڪار، ٽرانسپورٽر ۽ ميونسپلٽين جا عملدار ۽ آفيسر انهن معيارن جي لاڳو ٿيڻ جي سلسلي ۾ پنهنجي ذميوارين کان آگاهہ آهن؟

سڀ کان وڏي ڳالهہ تہ اسان جا اهي ادارا جيڪي ماحول جي بگاڙ ۽ خرابي کان بچاءَ ۽ فطري ماحول جي بحاليءَ جا ذميوار آهن ڇا اهي خود وسيلن، تربيت ۽ ساز و سامان جي اعتبار کان انهن معيارن کي مؤثر طور تي لاڳو ڪرائڻ لاءِ تيار آهن؟ اخباري اطلاعن مطابق اين اي ڪيو ايس جي لاڳو ٿيڻ جي باوجود انهن معيارن جي مؤثر نفاذ جي لاءِ ڪوبہ باقاعده نظام هاڻي تائين نہ ٺاهيو ويو آهي. ماحولياتي تحفظ جي قومي ڪائونسل انهن معيارن کي نافذ ڪرڻ جي ذميواري ماحولياتي تحفظ جي صوبائي ايجنسين کي سونپي آهي. پر انهن ادارن وٽ

ماحول جي بگاڙ ۾ پاڻيءَ ۽ فضائي گدلاڻ جي سطح جي ماپ لاءِ موزون اوزار ۽ ليبارٽرين تائين جو ڪو وجود ئي ڪونهي. نہ ئي انهن وٽ ان سلسلي ۾ ڪو تربيت ورتل عملو آهي. ڪجھ اطلاعن مطابق تہ انهن معيارن کي لاڳو ڪرڻ جي ذميواري لاڳاپيل ضلعن جي ڊپٽي ڪمشنرن جي ڪلهن تي وڌي وئي آهي.

صرف ڪراچيءَ ڪي ئي وٺجي جتي پنجن هزارن کان وڌيڪ وڏا صنعتي ادارا موجود آهن. وسيلن جي موجوده صورتحال ۾ تہ ان ڳالھ جي نشاندهي ڪرڻ بہ مشڪل آهي تہ انهن مان ڪهڙا ڪهڙا صنعتي ادارا ماحول ۾ آلودگي وڌائڻ جا ذميوار آهن؟ اِي پي اي جي هڪ مطالعاتي رپورٽ جي مطابق ڪراچيءَ جي ڪيترين ئي غربت وارين آبادين ۽ بستين مان گذرندڙ لياري ۽ ملير ندين جي پاڻيءَ ۾ زهريلن مادن ۽ ڪيميڪلز جو مقدار حڪومت جي مقرر ڪيل قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيارن کان ڪيترائي ڀيرا وڌيڪ آهي. ملير نديءَ ۾ ڪيميائي مادن جو مقدار اين اي ڪيو ايس جي مقرر ڪيل حد کان اٺ ڀيرا ۽ لياري نديءَ ۾ ڇھ ڀيرا وڌيڪ آهي.

انهن ٻنهي ندين ۾ نہ صرف سيوريج ۽ گهريلو گند ڪچرو پر صنعتي ادارن مان خارج ٿيندڙ ڪيميائي مواد وهايو وڃي ٿو. جنهن جي نتيجي ۾ انهن ٻنهي ندين جو پاڻي نہ صرف زهريلو ٿي ويو آهي پر بيڪٽيرياز جي واڌ ويجھ لاءِ پڻ سازگار ماحول فراهم ڪري رهيو آهي. ان ڪري ماهرن جو چوڻ آهي تہ جن علائقن مان هي نديون گذرن ٿيون اتان جي رهواسين ۾ اکين ۽ چمڙيءَ جون بيماريون وڌيڪ آهن. انهن ندين جي پلن تان گذرندڙ عام شهري روزانو هڪ ناگوار بوءِ محسوس ڪن ٿا جيڪا پاڻيءَ جي ٻيهجي وڃڻ سبب هائڊروجن سلفائيڊ گئس پيدا ٿيڻ جي ڪري محسوس ٿيندي آهي. هيءَ زهريلي گئس فضائي آلودگي پيدا ٿيڻ جو سبب بڻجندي آهي.

ٻئي طرف شهر جي هر ڳلي ۽ ڪنڊ تي گند ڪچري جي سڙڻ جو منظر اسين سڀ روزانو ڏسندا رهندا آهيون. سڙندڙ گند ڪچري مان نڪرندڙ دونهون هوا کي ان حد تائين گدلو ڪري ٿو جو ان فضا ۾ ساھ ئي کڻي نہ ٿو سگهجي. ان دونهين مان هڪ موتمار گئس ڪاربان مونو آڪسائيڊ گئس بہ هوا ۾ شامل ٿي ويندي آهي. دنيا جي وڏن وڏن شهرن ۾ فضائي گدلاڻ جي متعلق عالمي بئنڪ جي هڪ سروي موجب ڪراچيءَ ۾ فضائي گدلاڻ جو سبب گند ڪچري کي کليل فضا ۾ ساڙڻ آهي. رپورٽ موجب ڪراچيءَ ۾ گند ڪچرو ساڙڻ سبب هر سال 123000 ٽن ڪاربان مونو آڪسائيڊ گئس فضا ۾ شامل ٿئي ٿي، جيڪا گاڏين مان نڪرندڙ دونهين مان فضا ۾ شامل ٿيندڙ ڪاربان مونو آڪسائيڊ گئس کان بہ مقدار ۾ وڌيڪ آهي.

سوال هي ٿو پيدا ٿئي تہ انهن سنگين حالتن ۾ ڇا قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيارن جو لاڳو ٿيڻ ممڪن آهي؟ بظاهر تہ اهو پيو معلوم ٿئي تہ انهن معيارن کي موثر طور تي لاڳو ڪرڻ ممڪن ڪونہ آهي. جو تہ انهن معيارن جو جائزو وٺڻ سان اندازو ٿئي ٿو تہ اهي معيار نہ صرف عالمي سطح جي معيار جي برابر آهن پر ڪن صورتن ۾ تہ انهن کان بہ سخت آهن. جيڪڏهن انهن معيارن کي لاڳو ڪري نہ ٿو سگهجي تہ ڇا صورتحال کي جيئن جو تيئن رهڻ ڏنو وڃي؟ اسين بهرحال ان کي بہ برداشت ڪري سگهڻ جي قابل ناهيون. جو تہ جيڪڏهن اڄ قدم نہ کنيا ويا تہ هر ايندڙ ڏينهن جي اضافي سان گڏ هي مسئلو وڌيڪ سنگين ۽ ڪنٽرول ڪرڻ کان ٻاهر ٿي ويندو. ان ڪري (N E Q S) جي لاڳو ڪرڻ جي سلسلي ۾ پنهنجين معروضي حالتن کي نظر ۾ رکندي هڪ عمل ۾ اچڻ جهڙي، لچڪدار تدريسي حڪمت عملي اختيار ڪرڻي پوندي.

عام طور تي جيڪڏهن گدلاڻ کي روڪڻ وارا قدم جلد کنيا وڃن تہ ان تي لاڳت گهٽ ايندي ۽ پيداواري لاڳت ۾ معمولي واڌ سان 60 کان 70 سيڪڙو تائين گدلاڻ کي ختم ڪري سگهجي ٿو. ان سلسلي ۾ دنيا جي ٻين ملڪن جي تجربن مان فائدو ورتو وڃي تہ انهن گدلاڻ کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪهڙيون حڪمت عمليون اختيار ڪيون آهن.

بهتر ماحولياتي پاليسي لازمي طور پاڻ سان گڏ سٺا معاشي نتيجا بہ آڻي ٿي، ان ڪري ضروري آهي تہ:

(الف) قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار (N E Q S) حقيقت پسند هجن ۽ انهن ۾ اهڙن قدمن تي وڌيڪ زور ڏنو وڃي جن سان گهٽ ۾ گهٽ لاڳت سان وڌ کان وڌ فائدا حاصل ڪري سگهجن.

(ب) معيار بلڪل واضح، غير مبهم ۽ ايترا آسان هئڻ گهرجن جو عوام انهن کي قبول ڪري.

(ج) معيار اهڙا هجن جن کي گهٽ لاڳت سان مؤثر طور تي لاڳو ڪري سگهجي.

(د) معيار لاڳو ڪرڻ جي سلسلي ۾ مانيٽرنگ ۽ موقعي تي وڃي معائنو ڪرڻ جا طريقا پوري طرح واضح ڪيل هجن.

(ھ) معيارن جي خلاف ورزي تي ڏنڊ جي سزا نہ صرف واضح هجي پر ان جو لاڳو ٿيڻ هر ڪنهن تي بغير ڪنهن رعايت جي هئڻ گهرجي.

(س) اهڙيءَ طرح اهڙين صنعتن کي مالي رعايتون ۽ ٻيون ترغيبون ڏنيون وڃن جيڪي گدلاڻ تي ڪنٽرول ۽ گهٽ کان گهٽ نقصان واري ٽيڪنالاجي ۽ طريقہ ڪار اختيار ڪرڻ ۾ اڳڀريون ٿين.

ماحول جي تحفظ جي اهميت کان ڪنهن کي بہ انڪار ڪونهي. اين اِي ڪيو ايس ۽ "ماحولياتي بچاءَ جو پاڪستاني ايڪٽ" جي بهتر طريقي سان لاڳو ٿيڻ جي صورت ۾ اختلاف راءِ جي گنجائش آهي، ان ڪري ماحولياتي تحفظ وارن ادارن ۽ اين اِي ڪيو ايس کي ان جو ڪريڊٽ ضرور ڏيڻ گهرجي تہ انهن جي ڪري ملڪ ۾ ماحول جي بچاءَ جو شعور ڪهڙو وڌيو آهي، جيڪو يقيناً مستقبل جي لاءِ بهتر قدم کڻڻ جو محرڪ ثابت ٿيندو.

فٽ پاٿن تي قبضو

اڪثر ڪري گهڻن شهري علائقن ۾ رستن سان فٽ پاٿ ناهيا ئي نہ ويندا آهن. ان ڪري پيدل هلڻ وارن کي مجبورن روڊ تي هلڻو پوندو آهي، جنهن ڪري ٽرئفڪ ۾ رڪاوٽ پوندي آهي ۽ حادثا تي پوندا آهن. پر شڪارپور ۾ هيءَ حالت آهي تہ فٽ پاٿن تي ڪڪڙن، اسٽيل جي الماڙين، فوٽو گرافرن جي دڪانن، سائيڪلن ۽ گاڏين جي مرمت جو ڪم ڪرڻ وارن جا دڪان ۽ ريڙهيون نظر اچن ٿيون، جنهن ڪري خريدار ۽ عام شهري روڊن تي هلڻ لاءِ مجبور آهن.

فوٽ پاٿن تي اهو قبضو غير قانوني آهي پر ميونسپل ڪميٽيءَ جو عملو ان طرف بلڪل ڌيان ڪونہ ٿو ڏئي. ڪڏهن ڪڏهن ائين بہ ٿيندو آهي تہ فٽ پاٿ جي اهڙن دڪاندارن کي چالان بہ ڪيو ويندو آهي، قبضا ختم ڪرايا ويندا آهن پر ڪجھ عرصي کان پوءِ واپس اچي وري دڪان ناهيندا آهن. اصل ۾ اهي نام نهاد چالان لاڳاپيل آفيسرن جي کيسن ڀرڻ لاءِ هوندا آهن.

مان "شهري" جي معرفت ميونسپل ڪميٽي شڪارپور جو ڌيان ان طرف ڇڪايان ٿو تہ اها ان سلسلي ۾ خاطري وارا قدم کڻي.

ارشاد احمد شيخ

شڪارپور

بقايا : سالياني اجلاس

اسان پهرياڻين جيل اشوز جي هڪ ڊائريڪٽري مرتب ڪري رهيا آهيون. اسان فضائي آلودگي ۽ ملير نديءَ ۾ آلودگي جهڙن موضوعن ۽ مسئلن تي پڻ اقتباس مرتب ڪيا آهن. جيڪو ماڻهو پراڻا ايشوز پڙهڻ چاهي يا ڪجهه لکڻ چاهي، ان جي لاءِ تمام ٿورڙي قيمت تي فوٽو ڪاپيون مهيا ڪري سگهجن ٿيون.

ليگل سب ڪميٽي

امبر علي ڀائي ۽ قاضي فائز حسين

چيئرمين وضاحت ڪئي ته هن سب ڪميٽيءَ ۾ سڀ کان وڌيڪ ڪم مسز امبر علي ڀائي ڪري رهي آهي، جنهن جي ڪلهن تي سڀني ذميوارين ۽ جيڪڏهن ڪوئي الزام آهي ته ان جو به بارُ آهي.

اسان کي مسٽر رونالڊ ڊي سوزا ۽ مسز وڪي ڊي سوزا کان به وڏي مدد ملي رهي آهي، جيڪي هن تحريڪ جي قيادت ڪري رهيا آهن ۽ هن ڳالهه کي به يقيني بڻائڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن ته انهن علائقن ۾ گهڻ ماڙ عمارتون نه ٺهڻ گهرجن، جتي صرف ٻه ماڙ عمارتن جي اڏڻ جي اجازت آهي. اسان کي بئريسٽر نعيم الرحمان جي پڻ مدد حاصل آهي.

بلڊنگ ڪوڊ جي خلاف ورزين جا ڪيترائي پهلو آهن ۽ ڪيترائي قانون ۽ ضابطا آهن. هڪ وفد ڪي ايم سي جي ايڊمنسٽريٽر سان مليو هو جنهن هڪ باڊي تشڪيل ڏني آهي، جيڪا انهن سمورن قانونن ۾ ترميم ڪرڻ جون تجويزون ڏيندي. بئريسٽر نعيم الرحمان ان باڊيءَ جو چيئرمين آهي، جنهن ۾ مسٽر عارف حسن، ڪي بي اي سي جو انجنيئر رئوف اختر فاروقي جهڙو آرڪيٽيڪٽ، ڪي بي اي جو هڪ نمائندو ۽ ايڊمنسٽريٽر جو ٽيڪنيڪل مشير پروفيسر نعمان احمد شامل آهن. اسان سنڌ بلڊنگ ڪوڊ آرڊيننس جي باري ۾ ڪجهه سفارشون مرتب ڪيون آهن، جن سان قانون جي، فعشي دور ڪرڻ ۾ مدد ملندي.

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ

هن ڳالهه کي محسوس ڪيو ويو ته "شهري" جون سرگرميون وڌ کان وڌ ڪراچي تائين محدود ٿي رهيون آهن، ان ڪري "شهري" جي هڪ وڌيڪ سرگرمي جيڪا ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ جي تعميراتي قانونن ۾ تبديلي سان آهي شروع ڪئي ويئي. ڪوئيٽا ۾ زلزلي اچڻ جو تمام گهڻو خطرو رهندو آهي ۽ زلزلن جي هن علائقي ۾ گهڻ ماڙ عمارتن ٺاهڻ جي منفي پهلوئن کي اجاگر ڪيو ويو آهي.

چيئرمين ياد ڏياريو ته 1935ع جي زلزلي ۾ ڪوئيٽا مڪمل طور تباهه ٿي ويو هو ۽ هزارين ماڻهو مري ويا هئا. "شهري" ان ڳالهه کي يقيني بڻائڻ لاءِ ته هاڻي ائين نه ٿئي، ان سلسلي ۾ هڪ فيصلي جو انتظار ڪري رهيو آهي، جيڪو گهڻو ڪري هن سال اپريل تائين اچي ويندو.

گدلاڻ ختم ڪرڻ واري سب ڪميٽي

سربراهه: خطيب احمد ۽ مسز خطيب احمد

جناب خطيب احمد چيو ته اسان اهو ٿي ڪري رهيا آهيون، جيڪو "شهري" جو سڀ کان وڏو ابتدائي ڪم آهي يعني فضائي، آبي ۽ گوڙ جي گدلاڻ کي روڪڻ- اسان جي خوشقسمتي آهي ته گوڙ جي گدلاڻ خلاف سپريم ڪورٽ جو حڪم موجود آهي. اسان ان ڪم کي اڳتي وڌايو. ڪجهه مهينا اڳ انتظاميا آٽو رڪشائن کي بغير سائلنسر جي هلائڻ تي روڪڻ جي ڪوشش ڪئي. رڪشائن وارن طرفان ان جي ٿوري گهڻي مزاحمت به ٿي پر پوءِ به اهي ڪوششون جاري آهن.

ڦوڳ جو انتظام

اسان هڪ علائقي جي چونڊ ڪئي ۽ ڪچري کي ڪٺ ڪرڻ لاءِ شهرين ۽ ڪي ايم سي جي وچ ۾ رابطو ڪرايو. جناب خطيب احمد چيو ته اسان کي ايم سي کي ٽيڪس ڏيون ٿا ۽ هي ڪم ڪرڻ ان جي ذميداري آهي. "شهري" شهرين کي ان حقيقت جو احساس ڏياريو ته جيڪڏهن ٺڙيل پڪڙيل گند ڪچري کي صاف ڪري ڪڍيو وڃي ته ان ۾ سراسر انهن جو ئي فائدو آهي.

پاور پلانٽس

هن سال اسين جو ڪجهه ڪري سگهون ٿا، اهو ڪراچيءَ کي ان نقصان ۽ خطري کان بچائڻ لاءِ ڪنداسين، جيڪو پاور پلانٽس جي ڪري ڪراچيءَ کي درپيش ٿيندو. ان ڪري اسان کي ان سلسلي ۾ پنهنجن سمورن دوستن ۽ ميمبرن جي مدد جي ضرورت پوندي.

پارڪس ۽ تفريح سب ڪميٽي

سربراهه: خطيب احمد

ميمبرن جو ڌيان رپورٽ جي صفحه نمبر15 طرف ڇڪايو ويو، جنهن ۾ هي چيو ويو هو ته اسان جي جاري اسڪيمن مان هڪ شاگرد برادريءَ کي شجرڪاري (وڻ لڳايو) مهم ۾ شريڪ ڪرڻ آهي. اسان ڊائريڪٽر پارڪس جناب حنيف ناصر سان رابطو ڪيو، جنهن اسان کي اسڪولن جي ٻارڙن لاءِ ٻوٽا مهيا ڪيا. ان موقعي تي موجود هر ٻارڙي کي هڪ ٻوٽو لڳائڻ لاءِ ڏنو ويو. ٻارڙن جي شرڪت تمام گهڻي اهميت رکي ٿي، ڇاڪاڻ ته ٻار ان مخصوص ٻوٽي جي حفاظت جو تمام گهڻو خيال رکي ٿو، جيڪو ان خود پاڻ لڳايو آهي.

اسان کي هڪ مخصوص پارڪ کي پنهنجو حدف ٺاهڻو پوندو ۽ ان جي سلسلي ۾ جوابداري کي يقيني بڻائڻو پوندو. اسان کي هي ڏسڻو پوندو ته ان پارڪ ۾ مالهي ڪم ڪري ٿو يا نه. فائز عيسيٰ ان ڳالهه جي تصديق ڪئي ته هن وقت اسان وٽ ان ڪم لاءِ نه وسيلا آهن ۽ نه افرادي قوت. هن چيو ته ڊائريڪٽر پارڪس حنيف ناصر، ڊفينس هائوسنگ سوسائٽي ۾ سي ويو اپارٽمينٽس جي سامهون ان شعبي جي سرگرمين جي سلسلي ۾ مثبت ڪردار ادا ڪيو آهي. هن وڻ پوکرايا آهن ۽ بوٽ بيسن، ڪلفٽن جي علائقي ۾ "ڊاگ وڊ" جا ٻوٽا به لڳرايا آهن، جيڪي وڌيڪ شجرڪاري (وڻ پوکڻ) جي لاءِ مددگار ثابت ٿيندا.

فنجز گڏ ڪرڻ جي سب ڪميٽي

سربراهه: عمران رضا شيخ/ حسن مرچنٽ

فنانسنگ جو متبادل طريقو رکڻ سٺي ڳالهه آهي. اسان "شهري" ۾ اندروني طور تي ان تي بحث ڪيو ته ان جو ڪهڙو طريقو هجڻ گهرجي. ٿي سگهي ته اسان هين "ڊونرز" سان پنهنجي مدد لاءِ رابطو ڪريون. هيءَ سب ڪميٽي ايترو فعال نه رهي آهي اسان کي ان کي وڌيڪ سرگرم بڻائڻو پوندو.

جنرل ورڪس ڪميٽي

"شهري" جي سمورن ميمبرن جو ڌيان رپورٽ جي صفحي نمبر18 ڏانهن ڇڪايو ويو ۽ ان ڳالهه تي زور ڏنو ويو ته هيءَ "شهري" جي هڪ ٻي وڏي سرگرمي آهي.

فلاحي پلاٽ

آڪٽوبر 1995ع ۾ اسان ماسٽر پلان جي تحت اسڪولن لاءِ رکيل فلاحي پلاٽن جي باري ۾ هڪ خاص سيمينار ڪيو هو جنهن ۾ ان ڳالهه تي زور ڏنو ويو هو ته انهن پلاٽن کي ڪنهن ٻئي مقصد جي لاءِ استعمال نه ڪيو وڃي ۽ ناجائز قبضو ٿيڻ نه ڏنو وڃي. مسٽر فائز ميمبرن تي زور ڏنو ته ان ڪم ۾ وڌ کان وڌ حصو وٺن ۽ ان جي مالڪ هئڻ جي ناطي ان ڳالهه کي شدت سان محسوس ڪن ته اسان جي آس پاس جيڪو ڪجهه بچيو آهي، ان کي محفوظ ڪرڻ گهرجي.

جانورن جي باغ لاءِ ڪمپوسٽنگ يونٽ

سربراهه:مسٽر اينڊ مسز خطيب احمد

ڏنو ويو آهي ته ڪچري کي ڪمپوسٽ ۾ تبديل ڪري ڀاڻ طور استعمال ڪري سگهجي ٿو. ان جو مثبت پهلو هي آهي ته ان سان ڪچرو گڏ ڪندڙ ادارن جو ڪم گهٽ ٿيندو. ميمبرن کي چيو ويو ته جيڪڏهن اهي ان سرگرميءَ ۾ دلچسپي رکندا هجن ته اهي مسٽر اينڊ مسز خطيب احمد سان رابطو ڪن، جيڪي ان معاملي ۾ زبردست ڄاڻ رکن ٿا.

پاور پلانٽس

اسان جي ملڪ گهٽيا پاور پلانٽس (بجلي گهر) خريد ڪيا آهن. هڪ سيمينار دوران هي انڪشاف ٿيو ته در آمدي فرنس آئل سان هلڻ وارا بجلي گهر ان جو بدترين قسم آهن. هنن سان تمام گهڻي آلودگي پکڙجي ٿي. اهڙا بجلي گهر هاڻي دنيا ۾ ڪٿي به استعمال نه ٿي رهيا آهن. اسان کي ان معاملي ۾ وڌيڪ ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي ضرورت آهي ته حڪومت هي تيل جو Import ڪري رهي آهي ۽ ان کان بهتر تيل جي قيمت ۾ ڪيترو فرق آهي؟ ان سلسلي ۾ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ کان اڳ ۾ ضروري آهي ته بهتر انتخاب جي لاءِ وڌيڪ معلومات ڪٺي وڃي. هي تجويز ڪيو ويو ته ان سلسلي ۾ ماهرن جي راءِ معلوم ڪئي وڃي ۽ اها معلومات پنهنجن ميمبرن ۽ عوام تائين پهچائي وڃي، جيڪي مختلف سرڪاري ادارن جي خلاف پريشر گروپ جي طور تي ڪم ڪري سگهن ٿا.

سنڌي اخبارن ۾ ماحولياتي صفحا

سربراهه: مسز حميرا رحمان/ حسن جعفري

گذريل سيمينار ماحولياتي صحافت جي باري ۾ هو جو ته نه صرف ڪراچي پر سڄي سنڌ ۾ وڏو ماحولياتي بگاڙ اچي رهيو آهي، ان ڪري گهڻي معلومات جي ضرورت آهي.

جناب فائز چيو ته هاڻي جڏهن شهري علائقن ۾ ماحوليات جو شعور وڌڻ لڳو آهي، اسان هيءَ ضرورت محسوس ڪئي ته سنڌي ٻوليءَ ۾ به هڪ نيوز ليٽر ڇاپيو وڃي ۽ سنڌ ۾ شعور پيدا ڪيو وڃي ۽ هي به محسوس ڪيو ويو ته ان ۾ سنڌي صحافين کي به شريڪ ڪيو وڃي.

جناب فائز چيو ته اسان جو پاڻي سنڌو درياءَ مان اچي ٿو. هي آبي رستو شهري ۽ ٻهراڙيءَ جي وچ ۾ هڪ رابطو آهي. هن انهن ميمبرن کي دعوت ڏني، جيڪي سنڌي ٻوليءَ ۾ مضمون لکڻ ۾ دلچسپي رکن ٿا ته اهي ميڊيا اينڊ آئوٽ ريچ ڪميٽيءَ سان رابطو رکن. انهن جا مضمون سنڌي نيوز ليٽر ۾ شايع ڪيا ويندا.

صنعتي گدلاڻ ۽ ماسٽر پلان

نومبر 1995ع ۾ "شهري" هڪ سيمينار ڪوٺايو هو. "شهري" جي هڪ نيوز ليٽر ۾ لياري ندي ۽ سنڌ انڊسٽريل ايريا مان ان ۾ وهائي ويندڙ گدلاڻ جي باري ۾ هڪ مضمون ڇپيو هو. سپريم ڪورٽ جي هڪ جج جيڪو نيوز ليٽر جو سبسڪرائيبر آهي ان مضمون جو خود نوٽيس ورتو ۽ سيني صنعتي ادارن کي هڪ ليٽر موڪليو، جنهن ۾ هي پڇيو ويو ته ڇا هو پنهنجو استعمال ڪيل پاڻي، نديءَ ۾ وهائڻ کان اڳ ۾ ان کي "ٽريٽ" ڪن ٿا يا نه. ان تي دوائون ٺاهيندڙ ڪمپنين کي سڀ کان وڌيڪ تشويش ٿي ۽ انهن خارج ٿيندڙ پاڻي جي ٽريٽمينٽ جي باري ۾ سوچڻ شروع ڪيو آهي.

ميمبرن جو ڌيان ڪي بي سي اي (ڪي ايم سي) جي هڪ دلچسپ خط طرف ڇڪايو ويو، جيڪو رپورٽ جي صفحي نمبر34 تي ڇپيو آهي. جنهن ۾ چيف ڪنٽرولر عوام ۾ شعور ۽ سجاڳي پيدا ڪرڻ لاءِ ۽ بلڊنگ مافيا جو مقابلو ڪرڻ جي سلسلي ۾ اسان جي ڪوششن جي شڪايت ڪئي آهي.

هڪ واقعي ۾ اسان ڪمشنر ڪراچي جي مدد حاصل ڪئي، جنهن لاڳاپيل علائقي جي ڊپٽي ڪمشنر سان رابطو ڪري، هڪ عمارت جي ناجائز اڏاوت کي روڪرايو. ڪمشنر ڪراچي اسان جي ڪاز جي حمايت ۾ بنيادي ڪردار ادا ڪيو. اهڙي طرح ٻين حڪومتي ايجنسين کي گڏ ڪرڻ جو سهرو "شهري" جي سر تي آهي.

چيئرمين چيو ته ڪي بي سي اي هميشه هي عذر پيش ڪندي رهي آهي ته بلڊر حڪم امتناعي (Stay order) ورتو آهي ۽ ان سلسلي ۾ هو ڪجهه ڪري نه ٿا سگهن. ائين ته سدائين ٿيندو رهندو. "شهري" غير قانوني عمارتن جي ڪجهه ڪيسن تي ڪم شروع ڪيو ۽ ان ڳالهه کي يقيني بڻايو ته هر ڪيس جي صحيح پيروي ڪئي وڃي.

"ڪراچيءَ ۾ غير قانوني عمارتن جو سرطان (Cancer)" جي موضوع تي هڪ سيمينار ۾ جيڪو هن ئي سال چارٽرڊ اڪائونٽنٽس آڊيٽوريم ۾ ٿيو. اسان شهري ادارن مثلن ڪمشنر ڪراچي، ايڇ پي آءِ، ڪي اي ايس سي، ڪي ڊبليو اينڊ ايس بي، ايس ايس جي سي، ڪي بي سي اي ۽ بلڊرز جي نمائندن کي شرڪت جي دعوت ڏني ۽ اهڙيءَ طرح اسان شهرين جي مدد ڪئي.

قانوني امداد

بار جي سينيئر ميمبر نعيم الرحمان ۽ چيئرمين ڪي بي سي اي/ ڪي ايم سي جي ليگل ڊپارٽمنٽ کي پيشڪش ڪئي ته هو ڪنهن به قانوني مسئلي تي، جنهن کي هو حل ڪري سگهن، مدد ڪرڻ لاءِ تيار آهي. ڪنٽرولر بلڊنگ کي ايم سي مسٽر واسطي جي راءِ هئي ته بلڊرز جي نمائندگي تمام مهانگا وڪيل ڪن ٿا، جڏهن ته اٿارٽيءَ طرفان هڪ وڪيل کي 50 کان 100 ڪيس هوندا آهن. ان تي چيئرمين هڪ ڀيرو وري توثيق ڪئي ته هو ۽ مسٽر نعيم الرحمان هفتي جو هڪ مخصوص ڏينهن صلاح مشوري لاءِ ڏيندا.

چيئرمين وڌيڪ چيو ته ڪجهه وڏيون عمارتون ڪيرايون پيون وڃن. ۽ بلڊرز جو سڀ کان وڌيڪ بهتر دليل هي آهي ته هو عوام کي گهٽ قيمت تي فليٽ مهيا ڪري، ان جي خدمت ڪري رهيا آهن. پر اهو درست نه آهي، ڇو ته اصل فائدو ته خود بلڊرز وٺي رهيا آهن.

اسٽاف ميمبرز

چيئرمين مختصر طور تي "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي اسٽاف ميمبرن جي فرضن جي باري ۾ هدايون جيڪي هي آهن:

مسز منصور ايڊمنسٽريٽر، مسز ناهيد قادر سيڪريٽري، مسٽر تمثيل احمد خان اسسٽنٽ ڪوآرڊينيٽر.

هن چيو ته مئنيجنگ ڪميٽي چئن ميمبرن مسٽر قاضي فائز عيسيٰ چيئرمين، حسن جعفري وائيس چيئرمين، مسز امبر علي ڀائي جنرل سيڪريٽري ۽ مسٽر خطيب احمد خزانچي تي مشتمل آهي.

اينڊز ساليانو عام اجلاس

اينڊز ساليانو عام اجلاس جي باري ۾ نامزدگي فارم موڪليا ويندا، جن سان هي ثابت ٿيندو ته "شهري" صرف چند فردن تي ٻڌل نه آهي ۽ جڏهن به ممڪن ٿيو ان ۾ نئون رت شامل ڪري سگهجي ٿو. "شهري" جي مقصدن کي اڳتي وڌائڻ لاءِ وڌيڪ ميمبرن کي اڳتي اچڻ گهرجي ته جيئن ان کي عوام ۾ مقبول بڻائي سگهجي. جناب فائز چيو ته اسان جي تنظيم هڪ کليل ڪتاب وانگر آهي ۽ ان ۾ ڪوئي ڳجهو راز ڪونهي. اسان جي حساب ڪتاب جي آڊٽ

چارٽرڊ اڪائونٽنٽس ڪن ٿا.

قاضي عيسيٰ فائز حساب ڪتاب پيش ڪيو ۽ مسٽر رونالڊ ڊي سوزا ان جي تائيد ڪئي، جنهن کان پوءِ ان جي منظوري ڏني وئي.

جناب حسن جعفري چيو ته اسان ڪجھ سنڌي صحافين کي گڏ ڪيو ۽ انهن کي ضلع دادو وٺي وياسين. جتي گذريل سال آڪٽوبر 1995ع ۾ ضلع دادو جي 18 صحافين جي تعاون سان هڪ سيمينار منعقد ڪرايو. 21-21 ميمبرن تي مشتمل گروپ قائم ڪيا ويا، جن کي مختلف فرض سونپيا ويا. انهن علائقن جي ايم پي اي سان به ملاقات ڪئي. جناب جعفري ميمبرن کي ٻڌايو ته ميڊيا اينڊ آئوٽ ريچ ڪميٽيءَ جا ميمبر ٻيهر اپريل ۾ دادو ويندا ۽ انهن گروپن کي ٻيهر گڏ ڪندا.

فنڊ ريزنگ سب ڪميٽي

ميمبرن ۾ ان ڳالھ تي اتفاق راءِ هو ته فنڊ ريزنگ جي معاملي کي حل ڪرڻ لاءِ جيڪا وقت جي اهم ضرورت آهي، وڌيڪ طاقتور ۽ فعال سب ڪميٽي هجڻ کپرجي. ان سلسلي ۾ سوالن ۽ جوابن جو سلسلو به هليو.

مسٽر رولينڊ تجويز پيش ڪئي ته ايف اين ايف کان سواءِ ٻين ذريعن سان به فنڊ جمع ڪيا وڃن ۽ ٽن ورهين جي عرصي ۾ بتدريج ايف اين ايف کان فنڊ وٺڻ بند ڪيو وڃي. ان معاملي تي راءِ شماري ٿي ۽ جنرل باڊي هيءَ تجويز رد ڪري ڇڏي. جنرل باڊي جي راءِ هئي ته ٻين ذريعن کان فنڊ ضرور حاصل ڪرڻ کپرجن پر ايف اين ايف کان مڪمل طور تي فنڊ حاصل ڪرڻ کي بند ڪرڻ عملن درست نه ٿيندو

قاضي عيسيٰ فائز ساليانو جنرل رپورٽ پڙهي ۽ مسز امبر علي ڀائي ان جي تائيد ڪئي، ان کان پوءِ ساليانو عام اجلاس جي رپورٽ جي منظوري ڏني وئي.

ڦوڳ جي صفائيءَ جو گڏيل منصوبو

هيءَ ڳالھ هاڻي هر ماڻهو ڄاڻي ٿو ته ماحولياتي گدلاڻ هن وقت تائين دنيا جي گهڻن مسئلن مان سڀ کان وڌيڪ اهميت اختيار ڪئي آهي ۽ ٽينريز جي صنعت مان پيدا ٿيندڙ گدلاڻ هن وقت خاص تنقيد جو نشانو بڻيل آهي، جو ته اها ماحول ۾ ڪروم سلفائيڊ، ايمونيا ۽ ٻين اعليٰ سطح جي صحت کي نقصان پهچائيندڙ مادن کان علاوه مختلف قسمن جا لوڻ به ماحول ۾ شامل ڪرڻ ۾ رڌل آهي. پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن پنهنجي ماحولياتي تحفظ جي پروگرام هيٺ ڪمبائينڊ ايفلوئينٽ ٽريٽمنٽ پلانٽ (سي اي ٽي پي) لڳائڻ جو منصوبو ناهيو آهي. هڪ پلانٽ ڪورنگي جي صنعتي علائقي ۾ پلاٽ نمبر ايس ٽي 32 سيڪٽر6 سي ۾ لڳندو جيڪو انهن تقريباً 70 ننڍين، وچولين ۽ وڏي سائيز جي ٽينريز جي ضرورتن کي پورو ڪندو جيڪي ڪورنگي صنعتي ايريا جي سيڪٽر 7 اي ۾ تقريبا 210 ايڪڙن تي ڦهليل آهن ۽ تجويز ڪيل پلانٽ سان لڳو لڳ آهن. سنڌ ۾ ماحولياتي تحفظ جي اداري ۽ پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن جي گڏيل ڪوشش سان 15 ايڪڙن جو هڪ زمين جو ٽڪرو به حاصل ڪيو جنهن تي هي پلانٽ تعمير ڪيو ويندو.

هي منصوبو هڪ آزاد سوچ جو نتيجو آهي. ذڪر ڪيل ٽريٽمينٽ پلانٽ جي تعمير کان سواءِ ان ۾ هر ڪارخاني جي اندر پاڻياٺ واري غلاظت ۽ ڦوڳ جي نيڪاليءَ جي بهتري جو پروگرام، پري ٽريٽمينٽ يونٽس ۽ انفرادي توڙي گڏيل طور تي ڪروم جي لاءِ يونٽس لڳايا ويندا. ڦوڳ جي نيڪالي ۽ انتظام ۽ صحت ۽ صفائي جي شعبن جي بهتري به ان منصوبي هيٺ ٿي سگهي ٿي.

پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن (پي ٽي اي) جي ماحولياتي تحفظ جي پروگرام جي مقصدن ۾ انهن غلاظتن ۽ مصيبتن جو خاتمو ڪرڻ شامل آهي، جيڪي چمڙي جي رنگائي ۾ استعمال ٿيڻ واري پاڻي ۾ شامل ٿي وينديون آهن. ڪورنگي جي صنعتي علائقي ۾ ٽينريز جي آلوده پاڻي ۽ برسات جي پاڻيءَ جي نيڪال جي لاءِ مؤثر نظام جي فراهمي، حڪومت پاڪستان جي مقرر ڪيل قومي ماحولياتي معيارن مطابق ٽينريز مان پيدا ٿيڻ وارين پاڻياٺين غلاظتن ۽ ٺوس ڦوڳ جي نيڪال جو نظام بهتر بنائڻ، سنڌس خاتمي ۽ صفائيءَ جي لاءِ بهتر ۽ پسنديده نظام جي فراهمي کان سواءِ ڪورنگي جي صنعتي علائقي ۾ قائم ٽينريز جي اندر غلاظتن ختم ڪرڻ واري نظام ۾ بهتري آڻڻ به پي ٽي اي جي مقصدن ۾ شامل آهي.

تعارف — اين جي اوز

ماحوليات، قانون ۽ اسان

انساني ماحول ۽ انسان جي تحفظ جي باري ۾ عام ماڻهن ۾ شعور پيدا ٿي رهيو آهي ته اسان کي پنهنجي ماحول کي گدلاڻ کان پاڪ ڪرڻ گهرجي." هي لفظ مشعل پاڪستان جي ٿين اشاعت "ماحوليات، قانون ۽ اسان" کي متعارف ڪرائين ٿا. جنهن جي ليکڪا ش. فرخ آهي.

مشعل پاڪستان هڪ غير سرڪاري ۽ غير تجارتي اشاعتي ادارو آهي جيڪو لاهور ۾ 1988ع ۾ فائونڊيشن جي حيثيت ۾ رجسٽرڊ ٿيو. ان جو مقصد جديد سائنسي، معاشي، معاشرتي ۽ ادبي رجحانن جي وڌاري لاءِ گهٽ قيمت تي ڪتاب شايع ڪرائڻ آهي. انساني حقن، ترقيءَ ۾ عورتن جي ڪردار، منشيات، صحت عام ۽ ماحوليات ۽ ان سان لاڳاپيل ٻيا موضوع مشعل جي پروگرام ۾ شامل آهن.

"ماحوليات، قانون ۽ اسان" ۾ پاڪستان ۾ ماحول جي صورتحال کان سواءِ ماحول جي تحفظ جي قانونن ۽ انهن تي عمل ڪرائڻ جي باري ۾ تفصيل سان بحث ڪيو ويو آهي. ان کان سواءِ بين الاقوامي معاهدن ۽ قانونن تي پڻ روشني وڌي وئي آهي. اردو ۾ شايع ٿيندڙ اهڙي نوعيت جو هي پهريون ڪتاب آهي ان جي ڇپائيءَ لاءِ "علائقائي ترقيءَ واسطي ڪينيڊا فنڊ" سيڊا (Cida) مدد ڪئي آهي.

"ماحوليات، قانون ۽ اسان"

جي گهرائڻ جو پتو:

مشعل پاڪستان

آر بي 5- سيڪنڊ فلور عوامي ڪمپليڪس
عثمان بلاڪ، نيو گارڊن ٽائون لاهور 54600
فون ۽ فيڪس 5866859_042

مهربان پڙهندڙ لکن ٿا...

"شهري" جي مهربان پڙهندڙن جنهن ريت سنڌي نيوز ليٽر کي پسند ڪيو آهي، ان لاءِ اسان سندن ٿورائتا آهيون ۽ سندن پنهنجائپ واري احساس مان اتساهه وٺندي "شهري" ۾ ڪين پليڪار چئون ٿا. اميد آهي ته اڳتي به پنهنجائپ جو اهو جذبو قائم دائم رهندو ۽ "شهري" ڪٽنب وڌندو رهندو. هن نيوز ليٽر ۾ اسان پنهنجا ئي شهري ۽ ٻهراڙيءَ جا ماحولياتي مسئلا هڪبئي کي ٻڌايون ٿا ۽ هڪ ٻئي جي تجربن ۽ سهڪار سان انهن مسئلن کي منهن ڏيڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا. "شهري" جا صفحا سڀني ماحولياتي رپورٽن ۽ تجويزن لاءِ حاضر آهن. (شهري)

***

مان توهان جو تمام ٿورائتو آهيان جو توهان پنهنجو ٽماهي نيوز ليٽر "شهري" اسان جي تنظيم لاءِ اماڻيو آهي. اسان کي اميد آهي ته توهان جو پورو سهڪار اسان کي ملندو رهندو. توهان جي ڪاميابين لاءِ دعائون ۽ نيڪ تمنائون.

توهان جو مخلص
شهزادو خاصخيلي (صدر)
سنڌ يوٿ ويلفيئر آرگنائيزيشن سکر

***

اسلام عليڪم

اوهانجو "شهري" مليو. ان ۾ منڇر بابت مواد ڏاڍو وڻيو. "سنڌ جا ماحولياتي مسئلا" ۽ ماحوليات دشمنن بابت بدر ابڙي جو مضمون، قدرتي پاڻ سان پوکيءَ جي مقبوليت ۽ مضمون "ماحول لاءِ انجنيئر" ڏاڍا وڻيا. توهان جيڪي ڪجهه سنڌيءَ ۾ ڇاپيو آهي، ان سان پڙهندڙن کي گهڻي سهوليت ٿيندي. پڙهي ڏاڍي خوشي ٿي. اوهان کي مبارڪون هجن.

دعائن سان
منير احمد چانڊيو
سنڌ رورل ورڪرس ڪوآپريشن آرگنائيزيشن ٺٽو

***

مون کي توهان جو خط توهان جي نيوز ليٽر سميت پهتو. ان ئي گهڙيءَ ۾ مون فيصلو ڪيو ته مان توهان سان رابطو ڪندس. اٿون پنهنجي ۽ Mawa پاران توهان جي اداري جو ٿورائتو آهيان. انشاءَالله توهان اسان جي علائقي جي مسئلن بابت رپورٽ ۽ تصويرون جلد وصول ڪندا. ماحولياتي گندگي ۽ مسئلن بابت ٻارن ۽ نوجوانن ۾ سجاڳي آڻڻ يقينن ڪو سولو ڪم نه آهي. اسان ان سلسلي ۾ دل ۽ جان سان ڪم ڪيو آهي. هتي اٿون ڪجهه اخباري تراشا ۽ هڪ ننڍي رپورٽ اماڻيان پيو جنهن ۾ اسان جي تنظيم جي ڪارڪردگي تحرير ٿيل آهي. اسان جي تنظيم Mawa توهان کي هن علائقي جي دوري جي دعوت ڏئي ٿي.

جنرل سيڪريٽري
محمد عالم ويلفيئر ايسوسيئيشن
ميرپور ماٿيلو

***

"شهري" جي طرفان توهان جو نيوز ليٽر ۽ خط مليا. مان پنهنجي تنظيم جي پاران توهان جو ٿورائتو آهيان. نيوز ليٽر ۾ تمام اهم موضوعن تي مضمون ۽ رپورٽون شامل آهن. اميد آهي ته هي سلسلو جاري رهندو.

توهان جو مخلص
عبدالرحمان جسڪاڻي
جنرل سيڪريٽري تنظيم فلاح و بهبود ڳوٺ ديبي، تعلقو ٺري ميرواهه
ضلعو خيرپور

***

اسلام عليڪم

توهان پاران جاري ڪيل نيوز ليٽر مليو. پڙهي ڏاڍي خوشي ٿي. اٿون توهان جي تعاون جو نهايت ٿورائتو آهيان. اميد آهي ته اڳتي به اهڙو تعاون جاري رهندو. اسان جي تنظيم سماجي ڪمن ۾ ڀرپور حصو وٺندي آهي. توهان جو تعاون جاري رهيو ته رسالي لاءِ مواد موڪلبو.

محمد صديق ميمڻ (صدر)
انجمن غلامانِ مصطفيٰ ويلفيئر سوسائٽي - چوهڙ جمالي

***

مٺي (ضلعو ٿرپارڪر) جي ماحولياتي مسئلن بابت ڪجهه حقيقتن جي نشاندهي ڪجي ٿي. اميد آهي ته نيوزليٽر ۾ جاءِ ملندي. گندي پاڻيءَ جي نيڪال جو سرشتو آزار بڻجي ويو آهي ۽ پاڻيءَ جا ٽانڪا بند آهن. توهان کي خبر آهي ته مٺي ٿرپارڪر ضلعي جو هيڊ ڪوارٽر آهي. شهري رٿابنديءَ جو ڪم سروي کان سواءِ ٿيو آهي. گٽر لائين جون وڏيون ڍوڍيون مکيه جاين تي ٺاهيون ويون آهن. جنهن ڪري مٺي هاءِ اسڪول، مٺي پرائمري اسڪول ۽ نارٿ ڪالوني هاءِ اسڪول جا شاگرد ۽ آباديءَ ۾ رهندڙ ماڻهو بدبوءِ ۽ جيوڙن جو شڪار آهن. چوطرف گندو پاڻي بيهي وڃي ٿو، مکين ۽ مڇرن جي افزائش جو چڱڪ وڏي پيماني تي هٿرادو بندوبست ڪيو ويو آهي.

ٽائون ڪميٽي ڪارگر نه آهي. صحت صفائي ۽ روشنيءَ جو مسئلو آهي. شهري ادارا ڪوٽ جو شڪار رهن ٿا جنهن ڪري هڪڙا شهري ادارا ٻين ادارن جون سهوليتون بند ڪري ڇڏين ٿا. مثال طور واپڊا جا بل نه ڀرڻ ڪري ٽائون ڪميٽيءَ جي بجلي بند ٿي وڃي ٿي ۽ گندي پاڻي جو نيڪال بيهجي وڃي ٿو. مسئلو ته عوام کي ڀوڳڻو پوي ٿو. مقامي ادارن جي باهمي سياست جو هڪ مثال ٽائون ڪميٽي ۽ پبلڪ هيلٿ وارن جي جنگ آهي جنهن جو نقصان فقط شهرين کي ٿئي ٿو.

هڪ پاسي صفائي جو سرڪاري انتظام اڌورو آهي ٻئي پاسي شهر ۾ شهري گندگي ڏينهون ڏينهن وڌ آهي. انهن ئي گندين گلين ۾ ڪاسائي گوشت وڪڻن ٿا ۽ ڇيڇڙا اڇلائين ٿا. يونيسيف جي مدد سان ٺهيل ٽانڪا ٽائون ڪميٽي سنڀالي نه سگهي آهي، اهڙيءَ ريت لکين رپين جو خرچ بيڪار ٿي ويو آهي. ڪي به چار ٽانڪا هلن ٿا جيڪي وڏن سيٺين ۽ بااثر ماڻهن کي پاڻي پهچائين ٿا. غريب آباديءَ وارن کي پاڻي جو دلو به ٻن کان ٽن رپين ۾ ملي ٿو. ان سلسلي ۾ سومرا ڪالوني، نارٿ ڪالوني ۽ رند ڪالوني وڌيڪ متاثر آهن.

مخلص
حمزو خان رند
آرگنائيزر- اصلاح معاشره پاڪستان
مٺي

***

'شهري' جو سنڌي نيوز ليٽر (مارچ کان جنوري 1996ع) موصول ٿيو، ياد فرمائڻ تي تهه دل سان ٿورائتو آهيان، مذڪوره نيوز ليٽر ذريعي 'شهري' جي سرگرمين بابت آگاهي ٿي، ۽ سنڌ جي ماحولياتي مسئلن تي لکيل بهترين مضمون پڙهڻ جو موقعو مليو. انهيءَ کان سواءِ پاڪستان ۾ اين- جي- اوز تحريڪ جي معاشرتي ۽ معاشي ڪردار جي نشاندهي ڪندي 'پاڪستان جون غيرسرڪاري تنظيمون ٻه واٽي تي' جي عنوان سان جناب عمر اصغر خان جو مضمون پڻ بيحد پسند آيو.

اسان پنهنجي تنظيم جي پليٽ فارم تان پنهنجي مدد پاڻ تحت علائقي جي ماڻهن جا بنيادي مسئلا حل ڪرڻ لاءِ جاکوڙ ڪري رهيا آهيون، اسان هاڻ منشيات ۽ ماحول جي گدلاڻ خلاف ڪم ڪرڻ چاهيون ٿا. ماحوليات جي حوالي سان اميد ڪريان ٿو ته اسان سان مڪمل تعاون ۽ رهنمائي ڪرڻ فرمائيندا ۽ وقت به وقت پنهنجن قيمتي مشورن سان نوازيندا رهندا.

ميمڻ ويلفيئر ايسوسيئشن
ٽنڊو الهيار

***

اوهان جو موڪليل بهتر ماحول جي لاءِ 'شهري' رسالو جنوري کان مارچ 1996ع تائين مليو. تمام سٺي نموني سان شايع ٿيل آهي، ان ۾ اندر تمام سٺا مضمون لکيل هئا، جن کي پڙهي ماحول کي بهتر بنائڻ لاءِ سٺي ڄاڻ حاصل ٿي، اميد ته اڳتي اهڙي قسم جا رسالا جلدي جلدي شايع ڪندا رهندا ته اسان جو ماحول بهتر ٿي ويندو.

ان نيڪ ڪم ۾ اسان جي مدد جي ضرورت پوي ته اسان حاضر آهيون.

محمد يوسف سوڍر
عابد حسين سوڍر
سوڍر ويلفئير ايسوسيئشن ميهڙ

جيڪڏهن توهان چاهيو ٿا ته آئندي "شهري" نيوز ليٽر توهان کي سنڌي طرح ملندو رهي ته مهرباني ڪري پنهنجي مڪمل ائڊريس صاف سٽرن اکرن ۾ لکي اماڻيو.

يوم الارض

(ڌرتيءَ جو ڏينهن)

ڪراچي آمريڪن اسڪول هر سال اپريل ۾ (يوم الارض) ملهائيندو آهي. استاد اهڙيون سرگرميون تخليق ڪندا آهن، جن سان ٻارن ۾ ماحول کي بهتر بنائڻ جو شعور پيدا ٿئي. گذريل سال انهن پنهنجي ڪيمپس ۾ هڪ تقريب منعقد ڪئي، شاگردن اسپانسرز تلاش ڪيا ۽ يوم الارض (ڌرتيءَ جي ڏينهن) جي موقعي تي ماحوليات متعلق هڪ ڪلاڪ جي واڪ (Walk) ڪئي.

هن سال ٻارنهن ۽ ٻارهن سالن جي عمر جي شاگردن ننڍڙن ٻارن لاءِ ماحولياتي سکيا جا مرڪز قائم ڪيا. يوم الارض (ڌرتي جو ڏينهن) جي موقعي تي هر ٻار کي هڪ "ارٿ ڊي پاسپورٽ" ڏنو ويو. جنهن سان انهن کي هر منٽ ۾ رهنمائي ملي ۽ انهن ماحول کي بهتر بنائڻ جي سلسلي ۾ اهم ڳالهيون سکيون.

گذريل ٻن سالن دوران بيڪ سيلز، ريفلز ۽ ٽي شرٽس سيلز، ارٿ ڊي سيلز ۽ واڪ اي ٿان منعقد ڪيون ويون. ٻارڙن جي محنت مان حاصل ٿيل رقم "شهري بهتر ماحول لاءِ" کي ڪراچي آمريڪن اسڪول ارٿ ڊي جي موقعي تي 1996ع جي ماحولياتي منصوبن لاءِ عطئي طور ڏني وئي.

ڪراچي آمريڪن اسڪول جي ايليمينٽري سيڪشن جي پرنسيپل 30000 هزار رپين جو چيڪ مسز امبر علي ڀائي جنرل سيڪريٽري "شهري بهتر ماحول لاءِ" کي پيش ڪيو.

ايليمينٽري اسٽوڊنٽس ڪائونسل جا چونڊيل ٻه پروجيڪٽ هي آهن: (1) زولوجيڪل گارڊن (جانورن جي باغ) ۾ لبوسٽڪ پلانٽ. (2) رستن جي ڪنارن سان گند ڪچري لاءِ ڏٻا رکڻ.

ڪراچي جا سامونڊي ڪنارا

هاڪس بي ۽ سونمياڻي اسان جي شهر جا مقبول تفريحي ماڳ آهن. انهن کي گندلاڻ کان بچائڻ اسان سڀني جو فرض آهي. ايئن نه ٿئي ته سياڻي اسان جا ٻارڙا اگهاڙن پيرن سان اتي کيڏي نه سگهن ۽ آسمان ۾ ڪوڙ پکي اڏامندو نظر نه اچي.